

203440

KS. ALFONS MAŃKOWSKI †

DRUKARSTWO
I PIŚMIENNICTWO
W PELPLINIE

PELPLIN

NAKŁADEM I CZCIONKAMI DRUKARNI I KSIĘGARNI
„PIELGRZYMA“, Sp. z o. p.

1 9 2 9

Biblioteka Główna
Uniwersytetu Gdańskiego

1100221276

*nie pożyczaj się
do domu.*

~~nr 37293~~

101409

I 6 E_b

I 7 C

K. 291/57

20, —

Dzieje drukarstwa i piśmiennictwa w Pelplinie

I. DRUKARSTWO

Za czasów cysterskich nie istniała w Pelplinie potrzeba utrzymywania drukarni. Mieli wprawdzie oo. cystersi oliwscy 1672—1744 własną drukarnię, ale służyła ona nie tyle potrzebom zakonu lub klasztoru, ile ogólnej sprawie katolickiej, innowiercy bowiem gdańscy, popierając swoje wydawnictwa, utrudniali katolikom działalność obronną zapomocą drukowanego słowa.¹⁾

Korzystne warunki stworzyło dla sztuki typograficznej przeniesienie w r. 1824 do Pelplina stolicy diecezji oraz całego jej aparatu urzędniczo-administracyjnego. Ale i teraz nie od razu zdobyła się mała dotychczas, lecz odtąd szybko się rozwijająca miejscowość stołeczna na własny zakład drukarski. Powstał dopiero w kwietniu 1835 jako filjalny nadwornej królewskiej drukarni kwidzyńskiej Jana Jakóba Wilhelma Kantera. Nowa oficyna pozostawała pod kiernictwem Alberta Henryka Vettera przygotowanego do zawodu swego 1822—27 w tejże drukarni nadwornej. Filję zwinęto we wrześniu 1837 r.²⁾

Odtąd nie było przez lat zgórá 30 w Pelplinie żadnej tłoczni, utrzymywał tylko intro-

1) Zapiski T. Nauk. w Toruniu V. 155.

2) Dr. Max. Töppen, Kurze Nachrichten über die Kgl. Westpr. Hofbuchdruckerei in Marienwerder. Marienwerder 1872. Str. 7.

ligatornię i księgarnię połączoną z handlem dewocjonalij Franciszek Haering¹⁾.

Juljan Wagner, gnieźnieńczyk (ur. 1826) od r. 1859 syndyk biskupi w Pelplinie, nakłonił Jana Nepomucena Romana z Trzemeszna oraz syna jego Stanisława, których znał z czasów urzędowania swego przy tamtejszym sądzie powiatowym, aby założyli księgarnię i drukarnię w Pelplinie. Stało się to niebawem: księgarnia powstała 1865 czy też 1866, drukarnia 1868 r.²⁾.

Jan Nepomucen Roman, ur. 9. 1. 1805 w Złotnikach pod Inowrocławiem, wczesnie osierocony wyuczył się kupiectwa, później aptekarstwa. Z Solca, gdzie miał pierwszą aptekę, wyprowadził się do Gniewkowa; sprzedał i tu swoją aptekę aby nabyć posiadłość rolną Bystrzycę pod Trzemesznem, pragnął bowiem synom swoim ułatwić uczęszczanie do gimnazjum. Niebawem przeniósł się do miasta Trzemeszna i założył 1858 księgarnię, którą po zniesieniu przez rząd pruski gimnazjum trze-

¹⁾ Fr. H. konwertyta, uczył się introligatorstwa w Chełmnie, pracował w Toruniu, Gdańsku i Berlinie. 19. 12. 1834 pisał do kapituły chełmińskiej w sprawie zamierzonego osiedlenia się w Pelplinie. (Arch. kapit. Miscellanea 25). Odpowiedź nieznaną, ale niewątpliwie przychylną. W roku 1858 był dowodnie w Pelplinie introligatorem, umarł tamże 1888 r., mając lat 80. (Pielgrz.)

²⁾ Informacja śp. ks. prof. Ograbiszewskiego. Pod koniec 1864 był Roman jeszcze księgarzem w Trzemesznie. (Przyj. Ludu z grudnia 1864). Istnienie księgarni Romana w Pelplinie w kwietniu 1867 poświadcza także Przyj. Ludu 1867 nr. 15 i ks. Kellera „Przewodnik” wydany 1867 w komisje księgarni J. N. Romana w Pelplinie. — Wagner był także inicjatorem Biblioteki Obywatelstwa Polskiego Ziemi Pomorskiej w Pelplinie i Banku Rolniczo-Przemysłowego w Starogardzie. (Inform. ś. p. ks. prof. Ograbiszewskiego). Por. nekrologi w Pielgrzymie: ks. Kellera (1872 nr. 44), Wagnera (1874 nr. 13).

meszczyńskiego, idąc za radą syndyka Wagnera przeniósł do Pelplina i połączył z nią skład przyborów kościelnych. Wraz z synem właścicielem drukarni pracował do r. 1881. Odtąd zamieszkał najprzód w Świeciu nad Wisłą, następnie u najstarszego syna swego Franciszka w Nawrze pod Chełmżą, gdzie dokonał żywota 28. 6. 1892. Był to człowiek poczciwy i pracowity, obowiązkowy i pełen powagi o charakterze, prawym i niezłomnym.¹⁾

Syn jego Stanisław ur. w Gniewkowie 1842 rozpoczął studia w Trzemesznie, ukończył w Ostrowie, poczem słuchał matematyki w Wrocławiu. Wyuczywszy się w Berlinie księgarstwa, następnie drukarstwa, pracował w księgarni ojcowskiej i 1868 założył w Pelplinie obok księgarni w domu Parchowskiego drukarnię.²⁾ Początkowo wystarczała mała ręczna prasa nabyta od Poplińskiego z Poznania, później sprowadzono skrotłocznę, którą wraz z księgarnią umieszczono 1873 r. w własnym domu, wzniesionym na gruncie zakupionym od kapituły.³⁾ W roku 1881 przejął Stanisław Roman po ojcu także księgarnię, ale już 1883 r. sprzedał oba przedsiębiorstwa.⁴⁾ Przez czas jakiś zajmował się interesami bankowymi w Starogardzie, Wejherowie i

1) Pielgrzym 1892 nr. 78. Gaz. Gdań. 1892 nr. 78. Gaz. Olsztyńska 1892 nr. 54.

2) Pielgrzym 1873 nr. 47 z 20 listopada.

3) Pierwszym znany drukiem Romana jest prospekt pisma „Rolnik” z d. 29. 11. 1868. „Przewodnik” ks. Kellera wydany 1867 nakładem Romana w Pelplinie, drukował Schmä tische w Poznaniu.

4) Do sprzedaży spowodowały go kaźń więzienna i grzywny, na które go sądy pruskie skazały, a których redaktorom niepodobna prawie było uniknąć (Goniec Wielkopolski 1880 nr. 185 i 250).

Gdańsku, potem przeniósł się po r. 1890 do Lwowa, gdzie był czynny w przemyśle naftowym; umarł 12. 1. 1913 w Dąbrówce pod Lwowem, pochowany w Obroszynie.¹⁾

Obaj Romanowie, ojciec i syn, wzajemnie się uzupełniali: ojciec był nakładcą dzieł i pism drukowanych przez syna. Przez czas jakiś (1878—79) był Roman (prawdopodobnie Stanisław) wraz z Andrzejem Samulowskim, poetą warmińskim, współwłaścicielem „księgarni katolickiej“ w Gietrzwałdzie.²⁾

W r. 1883 nabył księgarnię i drukarnię wraz z nieruchomością Edward Michałowski.³⁾ Urodzony w Poznaniu 15. 6. 1856 był przez kilka lat właścicielem księgarni w Gdańsku (Portechaisengasse 1) i prezesem towarzystwa „Ogniwo“.⁴⁾ Sprzedawszy całe przedsiębiorstwo księgarsko-wydawnicze i drukarskie 1903 r., wyprzewodził się z Pelplina. Umarł 24. 3. 1905 r.⁵⁾

Następcą było Towarzystwo z ograniczoną poręką pod firmą „Drukarnia i Księgarnia“: dzwignęło ono i znacznie rozszerzyło podupadły wskutek choroby poprzednika interes, wzniosło nowy gmach, sprowadziło nowe maszyny. Firma jest dotychczas właścicielką całego przedsiębiorstwa.

¹⁾ Nekrolog w Pielgrzymie 1913 nr. 8.

²⁾ Gonicz Wielkopolski 1878 nr. 183. Pielgrz. 1879 nr. 5. W r. 1880 był jedynym właścicielem A. Samulowski (Gon. Wielkop.).

³⁾ Pielgrzym 1883 nr. 31 z 31 marca; w tym numerze po raz pierwszy na 4 str. wydrukowano: Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie.

⁴⁾ Tamże 1879 nr. 8; 1886 nr. 45.

⁵⁾ Gaz. Olsztyńska 1905. I Michałowski nie uniknął zatargu z prokuratorem. Pierwszy raz skazany 1886 (Pielgr. nr. 45), drugi raz za umieszczenie w Pielgrzymie Szkiców Czesława Lubińskiego na 6 tyg. więzienia i znaczne koszty (Dz. Pozn. 1888 nr. 134).

II. PIŚMIENICTWO

Piśmiennictwo pelplińskie, jak każde inne nosi na sobie znamiona swej epoki i stosunków miejscowych. Odbijają się w niem sprawy soboru watykańskiego, odrodzenie religijne pod wpływem działalności misjonarskiej oo. jezuitów, „walka kulturalna“ wraz z swemi skutkami i następstwami, głośne objawienia gietrzwałdzkie; stołeczność Pelplina sprawia, że wychodzą z niego urzędowe enuncjacje władz kościelnych i że ześrodkowuje się w nim prawie cała działalność literacko-kościelna polskiego duchowieństwa diecezjalnego. Polityka zrazu świadomie pomijana, następnie uwzględniana w sposób umiarkowany, raczej referujący, staje się od r. 1903 zadaniem programowem, opierające dążenia narodowe polskie na zasadach katolickich.

Ilościowo i jakościowo przeważa znacznie *Kościół i religja*.

Pielgrzym¹⁾ powstały jako pismo religijne dla ludu“, był „najlepszym pismem ludowem

¹⁾ Nazwa zapożyczona od dawniejszych wydawnictw. R. 1818 wydała księżna Izabella Czartoryska: „Pielgrzym w Dobromiłu czyli nauki wiejskie z dodatkiem powieści“, 1832 wyszły Adama Mickiewicza pisane w stylu biblijnym prozą „Księgi Pielgrzymstwa polskiego“, Ziemięcka wydawała 1841—46: „Pielgrzym, pismo poświęcone filozofji, historii i literaturze“; miesięcznik ten starał się pogodzić wiarę z rozumem. Najznakomitszy utwór Stefana Witwickiego „Wieczory Pielgrzyma. Rozmaitości moralne, literackie i polityczne“ (3 wyd. 1834—38, 1844, 1866), „ w sposób serdeczny, stylem pięknym i zajmującym prostotą karcii zdrożności narodu, zatrąę starodawnej cnoty, poniewieranie języka, zgubną manję francuszczyzny“. Widać stąd, jakim duchem przejęci byli założyciele „Pielgrzyma“ pelplińskiego.

w całej Polsce“.¹⁾ Przyjaciół Ludu“ Ign. Danielewskiego zajmuje się głównie polityką, ludowi naszemu zaś potrzeba przede wszystkim znajomości rzeczy religijnych, a to znajduje on w Pielgrzymie... z tego powodu zasługuje wyborny Pielgrzym na silne poparcie“.²⁾ Walka, wytoczona przez rząd pruski Kościołowi katolickiemu i językowi polskiemu, domagała się coraz szerszego uwzględnienia w Pielgrzymie spraw politycznych; nowe pismo religijne „Krzyż“ (od r. 1881) w takim stopniu odpowiadało potrzebie ludności i takie znalazło przyjęcie, że odtąd już żadne pismo polityczne na Pomorzu (z jedynym wyjątkiem dawnej Gazety Toruńskiej, przed r. 1894) bez dodatku niedzielnej treści religijnej być się nie może.

W r. 1869 oczy świata nietylko katolickiego zwrócone były ku Watykanowi, gdzie się odbywały *narady soborowe* przygotowujące m. i. uroczystą definicję dogmatu nieomylności papieskiej w rzeczach wiary i obyczajów. W literaturze pelplińskiej odzwierciedlają sprawy soborowe: „Przyszły sobór Powszechny“ biskupa Feliksa Dupanloup,³⁾ który pierwotnie był przeciwnikiem ogłoszenia dogmatu, nauka o Soborze „Sobór powszechny tudzież odpust jubileuszowy“, oraz listy z soboru, pisane przez ks. Wład. Chotkowskiego do Pielgrzyma.

1) Przegląd Lwowski 1875.

2) Tygodnik Katolicki (Grodzisk) 1872 nr. 25.

3) Był prof. Sorbonny, biskupem w Orléans, członkiem Akademii Francuskiej, przyjął Talleyranda na łono kościoła, słynny kaznodzieja i pisarz po ogłoszeniu dogmatu poddał się wyrokowi.

O. Henryk Jackowski T. J. ¹⁾ chcąc *misjom ludowym* odprawianym w latach 60-tych i 70-tych na Pomorzu i w Poznańskim zapewnić trwalsze skutki nie tylko sam pisał książeczki dla ludu („Namowa do wstrzemięźliwości“ (1870), „Rozważ to dobrze“, „Myśli zbawienne dla dobrych i złych“ (dwa wyd.), ale wydawał także ponownie lub spowodował wydawanie wielu *dawnych*, zapomnianych już *książek religijnych* napisanych przeważnie przez Ojców Tow. Jezusowego od 16 do 18 wieku. W ten sposób na nowo wyszły z druku O. Wysockiego ²⁾ „Skarbnica łask pobożnych“ (1872), Rossingnolego „Prawdy wieczne“ (1870). Morawskiego ³⁾, „Namowy Ducha świętego“ (1870), Segnerego ⁴⁾ „Nauka o dobrej spowiedzi“ (1870) Błojusza Ludwika, ⁵⁾ „Ustawy życia pobożnego“ (1870), Solskiego Stanisława ⁶⁾ „Nauka o częstem używaniu Najsw. Sakramentu“ (1871), Marcina Laterny ⁷⁾, „Harfa Duchowna“ (1871), Kardynała Bellarmina ⁸⁾, „Kazania o siedmiu słowach Pana Jezusa na krzyżu“ (1871), Kaspra Drużbickiego ⁹⁾, „Nauka o przygotowaniu się do dobrej śmierci“ (1871) Łackiego ¹⁰⁾, „Katechizm“ (1872), Jana Korsaka ¹¹⁾, „Uwagi i przysługi na główne święta Najsw. Maryi

¹⁾ Ur. w Jabłowie 1834, 1860 wikarjusz w Bytowie, 1861 jezuita, 1879—80 misjonarz na Podlasiu, 1881 prowincjał galicyjski, reformator oo. bazylianów, † 1906 r.

²⁾ † w Krakowie 1622 r. ³⁾ † w Poznaniu 1700. ⁴⁾ słynny ognisty kaznodzieja, misjonarz † w Rzymie 1694. ⁵⁾ autor dzieł ascetycznych, benedyktyn z Liesse (Hennegau) † 1566. ⁶⁾ matematyk, kapelan jeńców w Konstantynopolu, † 1692. ⁷⁾ kaznodzieja i spowiednik Stefana Batorego i Zygmunta III, przez Szwedów w Bałtyku zatopiony 1598. ⁸⁾ w tłumaczeniu O. Fabrycego († 1613. ⁹⁾ autor wielu dzieł ascetycznych, † w Poznaniu 1662. ¹⁰⁾ † w Wilnie 1729. ¹¹⁾ prof. teol. w Wilnie † 1789.

Panny“ (1872), Ceparego¹⁾ „Żywot św. Alojzego Gonzagi“ w tłum. o. Wysockiego (1872). Plon ten niezwykle obfity powiększają dziełka nowszych autorów: ks. prałata Segura²⁾ „Miesiąc Maryi“ (1873), „Wiara wobec nauki nowoczesnej (1871) i „Miesiąc Najśw. Serca Jezusowego“ (1876); „Miesiąc Niepokalanego Serca Najśw. Maryi Panny“ (1874) „Złota książeczka o nauce pokory“ (1879). Zbyteczna wszystkie dziełka przytoczyć, podaje je bibliografja. Godne jednak obszerniejszej wzmianki ks. kan. Chardou „Pamiętniki Anioła Stróża“ (1872). Są one zbiorem obrazów, w których nauka katolicka o pomocy Aniołów Stróżów doskonale jest przedstawiona. Otóż Anioł Stróż opowiada swoje zajęcia i wzruszenia od chwili, w której mu Bóg powierzył duszę aż do czasu, gdy ujrzał ją przy sobie umieszczoną w chwale. Widzimy więc anioła przy narodzinach dziecka i chrzcie jego, przy pierwszej nauce, spowiedzi i komunji św., przy cnotach i upadkach, przy wyborze stanu i podczas życia w tymże stanie (anioł stróż rodziny, młodzieńca, dziewicy, żołnierza, kapłana, zakonika, służącego), w starości, w chorobie przy śmierci, na sądzie Bożym, w chwale niebieskiej.

Znaczną liczbę modlitewników: Anioł Stróż (1871), Modlitwy pod krzyżem misyjnym (1871), Chwalcie Pana (1873) Serce moje czuwa (1873), Orzeszek do Boga (1874). Przez Krzyż do nieba (1876), Pod Twoją Obroną (1880), Nabożeństwo na uroczystość Bożego Ciała (1880) ks. Józefa Bielickiego pro-

¹⁾ w Rzymie 1631. ²⁾ † Ludwik Gaston hr. S., autor wielu książek religijnych † 1881. (O powyższych autorach dokładniejsze wiadomości w Encykl. Kośc., Orgelbranda i Brown — Kiejnowskiego Bibliotece Pisarzy Tow. Jez.).

boszcza błędowskiego, obecnie brodnickiego, Nabożeństwo Żałobne (1919), Droga Krzyżowa, Gorzkie Żale, Książeczki jubileuszowe, podręczniki do rozmyślań. Dwie książeczki szczególne budzą zainteresowanie, są bowiem niejako dokumentami historycznymi. Najprzód t. zw. Kalwaryjka: „Droga do Nieba“ autorstwa oo. refermatów wejherowskich. „Jest między ludem kaszubskim książeczka kalwaryjska zawierająca modlitwy i pieśni używane przy tych obrządkach (odpustach kalwaryjskich wejherowskich) i na tej więcej kaszubskich dzieci nauczyło się czytać przy domowej pomocy matek i starych przyjaciół, a niżeli tego dokonali nauczyciele Niemcy zawsze i dotąd liczni po wsiach polskich.¹⁾ Drugą taką książeczką jest „Nabożeństwo bez kapłana czyli Przewodnik niebieski dla osierconych parafij“ (1876) spolszczony przez zasłużonego kapłana i krzewiciela oświaty ludowej Fr. Bażyńskiego.²⁾ Na treść się składają: Nabożeństwo codzienne „Pokuta i Komunia duchowna, nabożeństwo mszalne (o Męce Pańskiej, o N. M. Pannie, za zmarłych, msza św. dla chorych, nie mogących osobiście się znajdować na wspólnem nabożeństwie). Nabożeństwa nieszporne. Pogrzeb bez księdza. Z tej biedy duchownej (osierocenia parafji dla braku podczas walki kulturalnej duchowieństwa) zrodził się także „Krzyż“ wydawany od r.

¹⁾ Tygodnik Katolicki 1872 nr. 18. Opierając się na świadectwie księży, z Kaszub pochodzących, potwierdził X. prof. Ogr. piszącemu, że młodzież uczyła się czytać po polsku głównie na „Kalwaryjce“. W opisie kościoła starograbowskiego z r. 1819 zapisano, że w czasie W. Postu podczas mszy św. lud śpiewa pieśni „ex libro Calvaristico“ (tamt. arch. kośc.).

²⁾ Więzień w Hausvogtei w Berlinie, skazaniec, prob. w Poznaniu.

1881. Miało już przedtem Poznańskie swoją „Niedzielę“, do której popierania nawoływał Goniec Wielkopolski¹⁾ gdyż „założona dla o-sieroconych parafij polsko-katolckich. Wy-dawnictwo pragnie podtrzymywać to pismo dla tych kilkuset wiernych tak długo, aż wró-cą kapłani do opuszczonych parafij“.

Podręcznikami *śpiewu kościelnego* są wiel-ki „Zbiór pieśni nabożnych“, dzieło zbiorowe, w którym największa praca i zasługa przypa-da ks. Szczepanowi Kellerowi (1871 i 1886)²⁾ „Wybór najużywanych pieśni „ks. dra An-toniego Wolszlegiera (1905)³⁾ i Podręcznik do nauki śpiewu“ ks. Aleksandra Kupczyń-skiego (1912).

Kaznodziejstwo zajmuje miejsce poczesne. Świadczy o tem nietylko przedruk bardzo ce-nionych w swoim czasie „Nauk katechizmo-wych“ eksjezuity ks. Wicherta⁴⁾ i „Słowa Bożego“ łazarzysty ks. Bojanowskiego,⁵⁾ ale i „Rozkłady do kazań“, oryginalna praca ks. Juljana Echausta plebana skrzebowskiego, późniejszego oficjała poznańskiego († 1909). Niestrudzony i niewyczerpany ks. prof. Ogra-biszewski od 1881 do 1909 ogłaszał zwięzłe, świadczące o gruntownej znajomości Pisma św. nauki, niejednokrotnie też mowy żałobne wygłaszane na cześć wybitniejszych księży np. prałatów Klingenberga i Prądkyńskiego, kan. Masłona i i. Są one nieobojętnym przy-

1) 1879 nr. 170.

2) Umarł 1872. Obszerny życiorys pióra ks. Ignacego Ograbiszewskiego w Pielgrzymie nr. 44.

3) Wybitny działacz w dziedzinie polityczno-kościelnej, um. 1922.

4) Um. 1802 r. w Obrytem. Wydał ks. Stagraczyński z edycji kaliskiej 1780—81.

5) Przedruk wyd. warszawskiego 1853 r.

czynkiem do historii duchowieństwa diecezjalnego. Osobna wzmianka należy się prawie co-rocennie ogłaszanym listom pasterskim biskupów diecezjalnych.

Z pokaźnej liczby drukowanych *ustaw brackich* wymieniamy tylko: Opis bractwa Pani Najśw. Serca w Issondou OO. Misjonarzy (1872) św. Józafata (popiera unję schizmy wschodniej z Rzymem) „Pewność Pocięchy w Matce Bożej czyli opisanie Bractwa Pocięczenia N. M. Panny w Lubiszewie“¹⁾ (1874), Bractwo Najśw. Maryi Panny Nieust. Pomocy w Lembargu (1900) oraz ks. Walentego Barczewskiego „Nowa Reguła Trzeciego Zakonu (1885)“²⁾

Prawo diecezjalne reprezentują zbiory rozporządzeń („Sammlung kirchl. Verordnungen“) i „Zbiór ustaw diecezji chełmińskiej“ (1928); ostatni jest materiałem przygotowawczym do synodu diecezjalnego, którego „Statuta“ wyszły 1929 r.

Z innych wydawnictw notować wypada Podręcznik obrzędów wł. Tygodnia (1876 i 188) ks. Stryjakowskiego, miesięcznik „Organista“ i X. Kegla „Dziennik pielgrzymki do ziemi świętej“ (1884).

W r. 1877 rozgłośnym stał się *Gietrzwałd* z cudownych jakoby objawień Najśw. Panny. Władza kościelna nie wydała o nich żadnego orzeczenia, nie zabrania też pielgrzymek; z jednej strony bowiem brak objawieniom wybitniejszych cech nadprzyrodzonych, z drugiej strony wzmogła się od tego czasu cześć Najśw. Maryi Panny na Warmji. Dobrze się stało, że

¹⁾ Opis wprowadzenia tego bractwa 1787 r. ob. Zap. Tow. Nauk. w Tor. 1 nr. 11.

²⁾ Autor zasłużony pisarz warmiński um. 1928, ob. nekrolog w „Mestwinie“ nr. 8.

z źródeł autentycznych na miejscu zebranych ułożyli książeczkę informacyjną Stanisław Roman i poeta warmiński Andrzej Samulowski („Objawienia Najśw. Maryi Panny w Gietrzwałdzie” 4 wyd. 1881). Większą nierównie zasługę ma ks. Jan Zieliński ¹⁾ ogłaszając 1882 oparte na gruntownych badaniach teologiczno-przyrodniczych dzieło: „O widzeniach i zachwyceniach przyrodzonych i nadprzyrodzonych wogóle i o rozpoznawaniu takowych z zastosowaniem do objawień gietrzwałdzkich.” Zastosowawszy do objawień orzeczenia zasadnicze najpoważniejszych teologów i lekarzy kończy autor studjum swoje konkluzją, że „daleko więcej jest zarzutów, któreby słusznie przeciw objawieniom gietrzwałdzkim podnieść można, aniżeli pozytywnych dowodów, przemawiających za ich prawdziwością. Jedyntym takim dowodem zdaje się, być dobry ich skutek i wpływ ku rozpowszechnieniu nabożeństwa różańcowego. Gdyby też nie ta okoliczność, toby zapewne już dawno o Gietrzwałdzie zapomniano.” Zdaniem autora jedynym niewątpliwym dowodem prawdziwości objawień są cuda; czekać należy, aż je się urzędowo zbada. Nie należy ani ślepo wierzyć ani porywczo i pogardliwie całej sprawy odrzucać i wierzących w nią drwinkami obrażać.

Hagjografje uprawiali czyli żywoty Świętych pisali w nowszych czasach ks. Hilary Koszutski. ²⁾ R. 1876 wydał żywoty śś. sług, ś. Baldomera i i. oraz ks. Wł. Karpiński: „Żywot ś. Rocha“ (1927).

¹⁾ Ur. 1843 w Grubnie, długoletni profesor Collegium Marianum, um. jako emeryt w Toruniu 1927 r.

²⁾ Ur. 1822, kapelan więźniów poznańskich 1846, prob. w Mielżynie, kan. hon. poznański.

Z wyjątkiem kilku rozpraw ogólniejszego znaczenia („Żywot ks. Piotra Skargi“ (1869)¹⁾ „Czy św. Metody pracował w Polsce?“ (1885) „Czy św. Stanisław Kostka rodził się w Prusiech?“ i i., historia kościelna w piśmiennictwie pelplińskim przystaje do *dziejów diecezjalnych*. Już 1870 i 71 drukował Pielgrzym artykuł „Diecezja chełmińska“, „O niektórych obrazach Matki Boskiej“ w *diec. chełmińskiej cudami słynących*“. Podstawowymi dziełami, zapomocą metody historycznej korzystającymi z źródeł archiwalnych są ks. Kujota²⁾ „Opactwo pelplińskie“ (1875) ks. Fankidejskiego³⁾ „Utracone kościoły“ (1880) „Obrazy cudowne i miejsca“ (1880) „Klasztorzy żeńskie“ (1883), ks. szambelana dr. Frydrychowicza⁴⁾ „Collegium Marianum w Pelplinie“ (1928). Cenne są nadto ks. Kujota „Obrazy w krużgankach pocysterskich“ (1887), ks. Frydrychowicza „Żywot św. Wojciecha“ (1897) Chwała Najśw. Maryi Panny w *diec. chełmińskiej*“ (1916), „Na setną rocznicę przeniesienia stolicy biskupiej do Pelplina“ (1924). Oprócz listów kard. Hozjusza i Pastorjusza historyka (oba 1879) wypada nadmienić krótki życiorys świątobliwego Andrzeja z Osnowa i przedruk o. Brzechfy. „Żywot świątobliwej Magdaleny Mortęskiej, ksieni chełmińskiej“ dokonany z dodatkiem własnych uwag końcowych przez ks. Gustawa Pobłockiego

¹⁾ opiera się na wielkim dziele Maurycego Dzieduszyckiego, którego drugie wydanie wyszło 1868 r.

²⁾ Ur. w Kiełpinie pod Tucholą, długoletni profesor Coll. Mar. w Pelplinie, zastępowany przez Tow. Nauk. w Toruniu, † 1914.

³⁾ Pochodził z Wielbrandowa, lic. teol., prof. Coll. Mar. † 1883.

⁴⁾ Autor wielu dzieł historycznych, od 47 lat prof. Coll. Marianum w Pelplinie.

(1880)¹⁾ i tegoż autora „Krótkie żywoty zasłużonych kapłanów (1912). Ponadto cennymi przyczynkami do historii duchowieństwa są nekrologi, które przez długie lata w Pielgrzymie ogłaszał ks. prof. Ograbiszewski.”²⁾

Z dziejami kościelnymi łączy się *historja polityczna* gospodarcza i oświatowa; i jej zadaniem zbadanie przeszłości, wierne jej zobrazowanie. R. 1873 daje ks. Kujot w samodzielnem opracowaniu całokształt urządzeń państwowych w Polsce (2 wyd. 1897), Czesław Lubiński³⁾ w formie listów do przyjaciela dał 1885 wyborne, pięknym językiem napisane „Szkice z ziemi i historii Prus Królewskich.” Ponieważ dzieje Kościoła nieodłączne u nas od dziejów narodu i państwa, przeto wszystkie prace historyczne diecezjalne zawierają także dużo materiału z dziedziny gospodarstwa (np. Opactwo pelplińskie), genealogji, historii sztuki itd. Już 1869 podał Pielgrzym opis jedynej obecnie w diecezji chorałgwi żałobnej (labarum funebre); było ich dawniej więcej np. w Tucholi, obecnie tylko kościół nowomiejski przechowuje taką pamiątkę po Działyńskich. Ks. Kujot w roku jubileuszowym 1910 polemizował na łamach Pielgrzyma z ks. Nieborowskim ze Śląska o cześć grunwaldzkich bohaterów, zwracał uwagę na ważność nazwisk rodowych i miejscowych, napisów na pomnikach i nagrobkach, aby wyświetlić ich znaczenie (Grudziądz, Tusze-

¹⁾ W czasie walki kulturalnej kapelan ss. miłosierdzia w Chełmnie, um. 25. 11. 1915 w Wtelnie (Dz. Pozn. nr. 273).

²⁾ Ur. 1841, prof. Coll. Marianum 1866—1912, um. 30. 12. 1913 (nekrol. Pielg. 1914 nr. 2).

³⁾ Pseud. ks. Konst. Damrotha ur. 1841 w Lublińcu, um. 1895 w Pilchowicach na Śląsku. (Ks. dr. Szramek: Ks. Konst. Damroth, Opole 1920).

wo, Skórcz, Legbąd). Systematycznie zbierał nazwy pól, łąk, gajów, rzek, jezior, stawów, błot, objaśniał je i ogłaszał w Pielgrzymie 1888—92 ks. prof. dr. Frydrychowicz; część plonu tego mającego doniosłość nie tylko językową, ale niekiedy i historyczną, autor użytkował w Słowniku Geograficznym. Rok 1887 dał sposobność przypomnienia, że założone sto lat temu częściowo przez Polaków ziemstwo kwidzyńskie po roku 1815 stało się powodem ruiny majątkowej wielu Polaków, którzy nie mogąc płacić zaległości z czasów napoleońskich zostali subhastowani.

Podaniami ludowemi mającemi często źródło w jakichś faktach historycznych, zawsze jednak ciekawemi z punktu widzenia psychologii ludowej zajmowali się u nas: w drobnej mierze ks. Keller (Chmielno, 1870), obszerniej zaś zaś z aparatem naukowym ks. prof. Frydrychowicz („Podania ludowe na Pomorzu z czasów napoleońskich“ 1922).

Folklorystami uprawiającymi w ściślejszej mierze krajo- i ludoznawstwo byli ks. Hieronim Gołębiewski ¹⁾ prob. jastarnicki 1872—87, autor bardzo cennych „Obrazków rybackich“ (1888), wydanych później dwukrotnie, tłumaczonych także na język niemiecki. Im więcej życie nadmorskie oddalać się będzie od dawnych patryarchalnych stosunków, tem więcej wartości nabiorą opisy i przeżycia „księdza ongi rybackiego“. Poprzednio już „o Jastarni i półwyspie Helu“ nieznany autor ogłosił artykuł 1874. Zwyczaje i obyczaje z początków 19-go wieku opisuje na podstawie wspomnień rodzinnych 1877 w „Obrazkach kaszubskich“

¹⁾ Ur. w Fordonie 1845, um. w Chełmnie jako emeryt 1918 r.

ks. Juljusz Pobłocki.¹⁾ Poza folklorem wartość także gwaroznawczą mają „Kiermasy na Warmji“ ks. Walentego Barczewskiego, niestety niedokończone.

W dziedzinie *polityki* odgłosem walk ultramontanów (Tygodnik Katolicki, później Kurjer Poznański) i liberałów (Dzien. Pozn., Tygodnik Wielkopolski) były dwie broszury Edwarda Kalksteina: „Echo z narodu czyli rzecz o sumieniu narodowem“ i „Prawdziwy liberalizm i liberalizm fałszywy“. Pierwsza gorąco przemawia za pogłębieniem życia religijnego przez bractwa kościelne, domaga się dziennikarstwa katolickiego, internatów dla młodzieży gimnazjalnej, popierania upadających zakonów, współdziałania Tow. Moralnych Interesów z władzą diecezjalną w dziele szerzenia oświaty, oraz napisania „historji polskiej na podstawach i źródłach katolickich opartej“. Druga zwalcza liberalne dzienniki polskie, pragnące rozróżnić odrębne niby interesy Kościoła i narodu, prawdziwy liberalizm widzi w oparciu sprawy narodowej na sprawie Kościoła. Styl autora²⁾, dziedzica Smołęga pod Starogardem, przypomina siłę przekonania i gorącość ducha, z jaką w licznych swych pismach literackich E. Helenjusz (Eustachy Iwanowski) broni tradycji i zasad katolickich; jedno z tych dzieł „Listy z kraju i zagranicy 1863 i 1864“ przedrukowano w Pelplinie 1875 r. W obronie języka na wie-

¹⁾ Ur. 1835, prof. Coll. Mar od 1862—72, odtąd prob. w Chełmnie, umarł jako kanonik hon. r. 1915. (Pielgrz. nr. 19 i 23).

²⁾ Pochodził z Klonówki, gimnazjum w Gdańsku, gdzie był uczniem Mrongowjusza, po powst. 1863 przez cały rok więzień wistlowski, zięć Jacentego Jackowskiego z Jabłowa, um. w Pelplinie 1898 (Pielgrz. nr. 38).

cach i zebraniach wystąpił stanowczo Jacenty Jackowski z Jabłowa; proces z pomyślnym skutkiem przez wszystkie instancje przewiedziony przedstawia broszura: „Proces Rady Ziemstwa J. Jackowskiego... 1877 r.“ List Pasternski biskupa warmińskiego Krementza „Walka kulturalna a chrześcijańska szkoła ludowa“ nie jest sama w sobie enuncjacją polityczną, ale wyjaśnia wiernym i precyzuje postulaty katolickie, ostrzegając przed fatalnymi skutkami szkoły powszechnej, pozbawionej opieki Kościoła. O przebiegu „walki kulturalnej“ informuje „Pielgrzym“ rzeczowo, raczej referując podając przemówienia posłów sejmowych pomorskich. Pomimo tego powściągliwego stanowiska powiedział o nim w sejmie pruskim minister Gossler 1886, że „w Pelplinie istnieje drukarnia, w której tłoczą „Pielgrzyma“ pełnego jadowitych wycieczek przeciw Niemcom“, a „Posener Tageblatt“ nazywa 1893 Pelplin niewątpliwie z powodu wydawanego w nim „Pielgrzyma“ „główną siedzibą agitacji polskiej w Prusach Zachodnich“. ¹⁾ Od r. 1903 rozpoczyna „Pielgrzym“ artykułami wymierzonymi przeciw metodom politycznym „Gazety Grudziądzkiej“ politykę ostrzejszego tonu, broniąc zasady katolickiej i narodowej jako podstawy i dyrektywy życia publicznego. i politycznego. W tym samym duchu redagowane „Gazeta Chojnicka“, „Głos Ludu“ i „Dziennik Tczewski“ (Goniec Pomorski).

W zakres *polityki społecznej* oraz historii literatury wkracza obszerna monachijska dysertacja doktorska Teodora Kalksteina, syna Edwarda, wnuka Jacentego Jackowskiego: Adam Mickiewicz. Eine historisch - sozialpoliti-

¹⁾ Pielgrz. 1919 nr. 109.

sche Studie (1874). Autor dowodzi, że według Mickiewicza kierunek życia społecznego i politycznego każdej epoki jest wpływem pewnej idei uniwersalnej. Nasze czasy zawładnęły ideą, która je niegdyś ożywiała, spożyły jej owoce, teraz wymagają nowej idei a ideą tą jest narodowość. Każda silna i żywotna idea wnika w ludzkość za pośrednictwem człowieka indywidualnego lub zbiorowego; realizuje się czynem ofiarnym. Polska z pomiędzy wszystkich narodów najwięcej ma warunków po temu, by ludzkość wprowadzić do nowej ery. Ta idea narodowościowa za pośrednictwem Polski nowe tory wyłobi cywilizacji. Autor tej pracy wielce zasłużony później ekonomista teoretyk i praktyk, dyrektor Banku Ziemskiego w Poznaniu, ur. 1851, umarł w Goerbersdorfie 1904 r.

Rolnictwo nie mogło pozostać na uboczu, wszak ono wchodziło w zakres polityki realnej, na której tory wchodziło społeczeństwo zaboru pruskiego po doświadczeniach roku 1863; polityka ta miała żwolta i stopniowo urzeczywistnić te cele i zamierzenia, których nie mogły zrealizować powstania. „Rolnik“ zaczynając wychodzić równocześnie z „Pielgrzymem“ od Nowego Roku 1869 wprowadzał w życie następujący program: Omawianie przymiotów i obowiązków rolnika i przemysłowca, artykuły z gospodarstwa wiejskiego, ogrodnictwa i pszczelnictwa, nauki prawne o kupnie i sprzedaży własności ziemskiej, o władzach administracyjnych, o przepisach prawnych, dotyczących czeladzi. Józef Ignacy Kraśzewski, śledząc wszystkie objawy życia narodowego, społecznego i gospodarczego, tak pisał o tym tygodniku: „Rolnik wychodzący w Pelplinie kończy pierwszy rok życia, bar-

dzo szczęśliwie rozpoczętego, przemówieniem do ludu od serca... Między innymi wielkiego użytku tu jest szereg artykułów: Nauka o procesach. Pierwszy to ludowy dziennik, który prawo w programie umieścił.“¹⁾ Dwa lata wydawał Teodor Jackowski²⁾ to pożyteczne pismo; wskrzeszono je 1896 jako dodatek do „Pielgrzyma“. Projekty Edw. Kalksteina o rencie ugorowej 1890—94 nie znalazły u rolników poklasku. Warto nadmienić, że tyle zasłużone „Kłosa“ pierwiastkowo wychodziły w Pelplinie.

Literaturze *pedagogicznej i szkolnej* — nie-licznej zresztą — przewodzi dzieło zasłużonego dyrektora seminarjum nauczycielskiego w Kościerzynie ks. Konstantego Damrotha: „Prosty wykład dziejów Starego i Nowego Testamentu“ (1876). Zadanie wykonane w ten sposób, że po każdym wyimku z historii świętej idzie wykład czyli objaśnienie, następnie „obrok duchowny“ czyli nauka moralna, na którą składają się także cytaty z Pisma św., pieśni kościelne i zwykle też modlitwa. Doświadczenie pedagogiczne, staranne opracowanie, język poprawny sprawiają, że metoda autora dziś jeszcze na aktualności nie straciła. Nieco rychlej — 1874 — wydało Towarzystwo Moralnych Interesów „Historję Biblijną wykładaną w ochronkach podług obrazków“ a 1877 ułożony przez Ignacego Łyskowskiego „Elementarz“. „Próby nauki katechizmowej“ ks kan. Schwanitz podają wzory nauki katechizmowej metodycznie przeprowadzone.

Poezja nieobfita. Jedyne zbiorce „Kilka kwiatów nie z tej ziemi“ (1875) zawiera wier-

¹⁾ Tydzień 1870 nr. 1.

²⁾ Um. 1885 w Wrocławiu.

sze treści religijnej. „Stabat Mater przy żłóbku betlehemskim“ zaczyna się od słów:

Stała Matka najśliczniejsza
Od Aniołów radośniejsza
Przy Dzieciątku na sianeczku;
A jej dusza zachwycona
I weselem przenikniona
Zatonęła w tym żłobeczku
Jakim szczęściem dziś zalana
Była ona niezmazana
Matka Syna Przedwiecznego!

Następny wiersz jest wyrazem głębokiej kontemplacji, zupełnego oderwania się od świata:

O zostawcie mi cierpienie
O zostawcie tylko łzy
I pod krzyżem opuszczenie
W którym serce z bólu drży.
Ach! pod cieniem krzyża mego
Ja samotna pragnę być
Gorycz, co się sączy z niego
Tylko sama pragnę pić...
Już nie dla mnie szczęścia kwiat
Moją pieśnią jęk żaloszny
Wśród pielgrzymki przez ten świat.
A gdy w bólu tym odmdleję,
Kiedy cierpieć braknie sił
Ten pokrzepi mą nadzieję,
Który na krzyż wbity był...
Kiedyś niebo mi otworzy
Gdzie już wieczny szczęścia zród
Gdzie króluje, On, Syn Boży
„Oblubieniec, Jezus mój...“

„Imelda“, opisuje cudowną komunię św. młodziczkiej dominikanki, ciężką chorobą złożonej. Na tle legendy snute „Róże Królowej Niebios“, „Modlitwa w Ogrójcu“ poetycznie

obrabia Pisma św. opis początku Męki Pańskiej; parafrazą także „Siedm Słów od Krzyża“. Autorką dość udatnych tych utworów jest Marja od Krzyża Morawska, fundatorka i pierwsza przełożona Panien Franciszkanek od Nieustającej Adoracji Najśw. Sakramentu, zmarła we Lwowie 26 stycznia 1906 w 47 roku powołania swego zakonnego¹⁾.

Pieśni na cześć N. M. Panny Gietrzwałdzkiej układali znany poeta warmiński Andrzej Samulowski i ks. Jan Zieliński „Wianek z gwiazd dwunastu“. Wiersze okolicznościowe ogłosili ks. Szczepan Keller (na cześć papieża) i ks. Jan Piotrowin (= Zieliński). Proste niewymuszone wylewy poetyczne nie przeznaczone do druku, ale ciekawe twory swojskiej muzy ks. Szymona Kwiatkowskiego ogłosił w wyjątkach ks. Hieronim Gołębiowski¹⁾

Wszystkie *utwory dramatyczne* — jest ich trzy — osnute na tle stosunków pomorskich.

Władysława Łebińskiego, „Oryl, komedia z przedmieścia“ rozgrywa się w Toruniu. Franka, co poszedł 1863 na powstanie daremnie oczekuje bogdanka jego Joanna Krupkówna. Sąsiad matki jej, Kop, chce nabyć jej własność, karczmę, by się pozbyć konkurencji; szewcowi Dreksie, kandydującemu do ręki Joanny obiecuje, że sprawi, iż dziś jeszcze będzie miał zapewnioną „partję“, jeżeli mu przyrzecze, że po weselu karczmę otrzymaną jako wiano jemu, Kopowi, sprzeda. Zgoda. Kop w przebraniu ojca Franka opowiada, że Franek przez Moskali stracony, co na własne oczy widział. Niema tedy przeszkody, matka córkę namawia do zamążpójścia za Dr. W tem wraca Franek z orylami jako ich rotman na tra-

¹⁾ Pielgrz. 1911 nr. 54.

twie. Intryga wychodzi na jaw. Kop zmuszony sam sprzedać swoją karczmę ojcu Franka, bo wszyscy chcą go bojkotować.

Wyżej stoi treścią i staranniejszą budową sceniczną dramat historyczny ks. Kujota: „Ojciec Grzegorz czyli Obrona Pucka. (R. 1655—56) osnuty na tle przekazu kroniki oo. reformatów wejherowskich. Imieniem generała szwedzkiego Wrangla oficer szwedzki poleca miastu, by się poddało Karolowi Gustawowi. Narada wojewody Wejhera, O. Grzegorza z mieszczanami kończy się postanowieniem, że zamek i miasto bronić się będą. Sarpskiego, oficera, namiestnika wojewody w czasie jego nieobecności pilnuje O. Grz., bo on przez Szwedów przekupiony, chce wpuścić nieprzyjaciela. O. Grz. błaga, by bronić, grozi zemstą Bożą. Sarpski chce wykonać nieczny swój zamiar, gdy tymczasem mieszczanie pod dowództwem oficera Niewiarowskiego zdecydowani do oporu. Tego każe S. uwięzić, by mu nie przeszkadzał, lecz N. uwolniony za sprawą O. Grzegorza teraz więzi Sarpskiego. Oddział szwedzki mający wkroczyć do zamku wpada w pułapkę; zamek i miasto uratowane. Miasto otrzymuje nagrodę królewską, spełnia ślub, by dzień św. Franciszka odtąd uroczyście obchodzić. Król dziękuje Pomorzu za wierność. ¹⁾

Miłość ku ziemi ojców, przywiązanie do niej utwierdzić pragnie w sercach włościan Anny z Bardzkich Karwatowej sztuka ludowa „Na naszej glebie“ (1894). Wzmianka zaszczytna należy się także poecie kaszubskiemu Fran-

¹⁾ Dramat ten dotychczas tylko odegrany przez uczniów Coll. Marianum w Pelplinie (G. Toruń 1881 nr. 47).

ciszкови Sędzickiemu za jasełka rodzime „W cudowną noc gwiazdkową“ (1927).

W drugiej połowie ubiegłego stulecia ukazały się w Niemczech poczytne *powieści* ks. Józefa Bischoffa. Było ich 50, tłumaczonych na 16 języków. Wprawnego pióra swego używał, by aktualnymi utworami swemi wpływać na sprawy publiczne, zwłaszcza na podtrzymywanie ducha wśród katolików w czasie walki kulturalnej w Prusiech. Powieść Konrada von Bolanden — takim był pseudonim ks. B. — pod wymownymi tytułami: „Kanossa“ (1873), „Luter w drodze do narzeczonej“ (1873) i „Wrogi państwa“ (1876) tłumaczył na język polski i wydał w Pelplinie ks. Julian Echaust pleban skrzebowski, później oficjał poznański († 1909) wychodząc z założenia, że i czytelnikowi polskiemu hartu dodadzą w walce cięższej niż ta, który toczyli katolicy Niemcy. Z pod jego też wyszło pióra tłumaczenie powieści historycznej Antoniego Klitschke de la Grange p. t. „Obraz strakonicki“ (1876). Ogólnej treści moralnej są powiastki ks. Kujota: „Kręte drogi gi czyli historia młodzieńca zbłąkanego“ (1883) „Kto winien?“ (1885) i „Z zdrowego pnia“ (1887), obrazujące zwycięską walkę cnoty z występkiem, ale mimo wszystko noszą znamię pomorskiego pochodzenia i środowiska; pisane pięknym, jędrnym językiem z prawdą psychologiczną są one ozdobą każdej biblioteki dla ludu i młodzieży. Zasługą niepomierłą autorów i wydawców pelplińskich jest to, że stale pielęgowali rzeczy swojskie, pomorskie, także w powieści. Już 1869 drukował „Pielgrzym“ „Gwiazdę Morza, powieść z dziejów Pomorza“. „Głowa św Barbary“, ks. Kujota (1875) opowiada na tle wojen Świętopełka z Krzyżakami w formie powieściowej losy relikwji,

która niewiadomo, jakim sposobem dostała się na Pomorze; przechowywano ją w Starogrodzie, Malborgu wreszcie w Gdańsku, gdzie ją motłoch 1577 wraz z kaplicą św. Barbary zniszczył. W ślad za tą powieścią poszło tegoż autora „Pierwsze nawrócenie Prusaków“ (1877). Szczęśliwą była myśl ks. Ignacego Zielińskiego, że na tle przeżyć i opowiadań wojennych Napoleończyka Jędrzeja Kruczeńskiego¹⁾ z Chełmna osnuł powieść „Pan Maciej czyli prawdziwa miłość Ojczyzny“ (1880). Opowiada losy trzech młodzieńców, Chełmniaków, co opuścili domy z wiedzą rodziców i z ich błogosławieństwem, by zaciągnąć się pod sztandary polskie 1807 r. i pod wodzą Dąbrowskiego dobijać się wolności Ojczyzny. Wojciech, syn p. Macieja, co większą część życia strawił na żołnierce, i Ksawery, przyjaciel jego, szczęśliwie dostali się na drugi brzeg Wisły pod Świecem, ale Józef, trzeci ochotnik ujęty przez Prusaków jeszcze tuż pod Chełmnom, stawiony przed sąd wojenny i rozstrzelany. Jen. Dąbrowski zwycięsko wkracza do Chełmna, gdzie się spotyka z p. Maciejem, niegdyś podwładnym swoim. Obaj młodzieńcy odwiedzają rodziców. Koło młyna Zająca za Świeciem Wojciech napadnięty przez oddział pruski sam jeden walczy przeciw 14-tu przeciwnikom, umiera śmiercią walecznych. Po walkach pod Tczewem i Gdańskiem, gdy „koniec był z Rusem i Prusem“, wrócił Ksawery do wolnego Księstwa Warszawskiego i łączy się w Chełmnie z córką p. Macieja, który na weselu zaniemógłszy składa spowiedź podobną do wyznania ks. Robaka w Panu Tadeuszu, poczem szczęśliwą kończy śmiercią. Na-

1) Życiorys jego w Pielgrz. 1884 nr. 55.

śladował tych autorów ks. Jan Doering¹⁾ w „Niewiastach z Kałdusa“ (1883) i „Zamku Starogrodzkim“ (1884). Antoniego Chudzińskiego profesora gimnazjum brodnickiego²⁾ powieść: „Iгнаś. Opowiadanie z czasów wydalenia rodzin polskich z granic Niemiec“ wyszła dopiero 1927. Ks. Jan Zieliński był autorem powieści: „O byt i cnotę. Powieść z niedawnych czasów na Pomorzu“ (1925), niewiadomego autorstwa jest i „Michałko. Bohater Pomorza w czasie wojen szwedzkich“ (1927). Pozatem wzmianki godne powiastki Henryka Conscience, współtwórcy nowszej literatury flamandzkiej³⁾ i „Trzy powieści“ (1875), Osadnicy u źródeł rzeki Susquehannach (tłum. 1880), ks. Jana Doeringa „Młody skrzypek“ (1879) kard. Wisemanna „Piotr Mastruczy“ (tłum. ks. Doeringa 1880) i Fr. Sędzickiego poety kaszubskiego nowela „Szczerby“ (1920).

Językowi polskiemu poświęcone dziełka dwóch autorów: ks. dra Nowickiego „Najważniejsze zasady pisowni polskiej zastosowane do Prus Królewskich“ (1919) i ks. Bol. Scheffsa „O czystość i sprawność mowy polskiej (1926). Pozatem dużo materiału językoznawczego zawierają nazwy polne zebrane przez ks. szamb. Frydrychowicza oraz ks. Kujota i innych autorów rozprawki wyjaśniające nazwy niektóre miejscowe (Meklenburgja, Hel, Gdańsk, Ciechocin, Tczew).

Ogólne oświatowe znaczenie mają kalendarze Pielgrzyma od 1875 i Odczyty dla Tow. Ludowych od 1904 wydawane.

¹⁾ Ur. w Chełmnie 1850, prob. brodnicki od 1897, um. 1919 r.

²⁾ Ur. 1849 w Zdzeszu (pow. koźmiński), um. 1907 r., od r. 1879—1907 profesor gimn. w Brodnicy.

³⁾ Ur. 1812 w Antwerpji, um. 1883.

III. BIBLIOGRAFJA

Rolnik. Tygodnik Ilustrowany Rolniczy, Przemysłowy i Prawniczy. Redaktor odpowiedzialny: Teodor Jackowski w Lipienkach. Rocznik I. Pelplin. Nakład komisowy J. N. Romana. Czcionkami Stanisława Romana 1869 27×22 cm. Każdy numer 4—6 str. Wychodził do końca r. 1870. Abonentów było z początkiem roku 1869: 619, pod koniec r. 1870 około 300. (*Rolnik* 1870 str. 208). Wznowiono to pismo jako bezpłatny dodatek do *Pielg.* 1896 r. z tą samą winjetą.

*Pielgrzym*¹⁾ pismo religijne dla ludu. Rok I. Numer 1. 1 stycznia 1869. Wychodzi w Pelplinie co tydzień raz. 24×15 cm. Na ost. (8) str. Redaktor odpowiedzialny X. Szczepan Keller w Pogutkach. Czcionkami Stanisława Romana w Pelplinie. Nakład komisowy księgarzni J. N. Romana w Pelplinie. Numer na okaz wyszedł w grudniu 1868 r. Pismo wychodziło od 1876 dwa razy od 1877 trzy razy

¹⁾ O przygotowaniach wydawniczych śp. ks. prof. Ograbiszewski, świadek i uczestnik ówczesnych zamierzeń taką dał piszącemu informację. Latem 1868 syndyk Wagner jeździł do Pogódek, by ks. Kellera nakłonić do objęcia redakcji. Ten się wymawiał znaczną odległością Pogódek od Pelplina i niemożnością dźwignięcia na barkach całego ciężaru redakcyjnego. Wagner zapewniał, że księża pelplińscy mają już całe stosy gotowych rękopisów, a gdy wrócił do Pelplina oświadczał, że „widział u ks. Kellera dużo gotowych artykułów”. Był to fortel, ale dopomógł do realizacji zamiaru wydawniczego. Zebranie, które miało ostatecznie zdecydować o założeniu pisma odbyło się w październiku 1868 u ks. kan. Prądzyńskiego. Gospodarzowi wydawało się najpewniejszym, że wszyscy zaproszeni pi-

tygodniowo, 1919 przez kilka miesięcy codziennie, odtąd znowu trzy razy. Od r. 1874 zadania obejmują także politykę. Redaktorem do śmierci swej (1872) ks. Keller, następnie St. Roman, od 1883 E. Michałowski, 1888 Adam Napieralski, tegoż roku do 1902 znowu Michałowski, ks. dr. Leon Nelka, Leon Formański, Ludwik Gayzler, autor licznych dziełek ludowych († w Poznaniu 1911), Leon Kowalski, Siemianowski, Dionizy Kowalski, Ks. Jerzy Chudziński, Kielbratowski, Bonifacy Chmielewski, Józef Korczak Ziółkowski, Stanisław Lewandowski, Józef Matłosz, Michał Majerski. Liczba abonentów wynosiła według zestawienia z r. 1874: 2276 (Pielgr. nr. 52). Powiększenie stopniowe formatu 1870, 1874 i później. — Ważniejsza treść: 1869 Wykład Godzinek o Niep. Poczęciu. Gwiazda morza (powiastka z dziejów Pomorza). Wielka chorągiew w

semnie się zobowiązał do współpracownictwa, napisał też na arkuszu miejscowość i datę, ale wśród obecnych przeważało zdanie, że kto będzie chciał pisać, ten i bez takiego przymusu to uczyni, kto zaś chęci nie ma, tego nie zmusi żadne zobowiązanie się. Znany z jowialności ks. Antoni Kamiński, kapelan biskupi, zauważył, że się pewnie obędzie bez jego współpracy; nigdy bowiem nie widział gazety lub pisma z niezadrukowaną stronicą, to i w nowym piśmie tego nie będzie, zawsze redaktor znajdzie odpowiedni materjał. Stało się tedy na ustnej umowie, że redakcję obejmie ks. Keller, po nim kolejno ks. ks. Juljusz Pobłocki, Ign. Ograbiszewski, Konst. Załuski i Ks. Keller objąwszy kierownictwo, już się z pismem nie rozstał; wszystkie prawie artykuły za życia jego drukowane z pod jego wpływem pióra. — Ks. Załuski „współzałożyciel Pielgrzyma” (tak nazwał go ks. Ogr.) bardzo zdolny, świetnie władał językiem polskim; rodem z Jajkowa pod Brodnicą, matu-rzysta chełmiński 1860, powstaniec 1863, student teologii w Wrocławiu i Monasterze doszczętnie wyzyskiwał tamtejsze biblioteki polskie, tak iż niedużo uczył się na wykłady, za to w seminarjum pelplińskim bardzo pilny. Umarł w Czarnymlesie 1874.

kościelie nowomiejskim. Ks. prepozyt Hasse (wspom. pośm.) Ks. Piotr Skarga (napisał ks. Herman Bielicki) Nr. 41. Śpiewka o Kaszubach. — 1870: Listy z Soboru Watykańskiego (ks. Ch.) Nr. 14 nn. Diecezja chełmińska. Nr. 18 nn. O niektórych obrazach Matki Boskiej w diec. chełm. cudami słynących. Nr. 27. Drzwi złote w jeziorze chmielińskim. (Podanie ludowe). — 1871. Diecezja chełmińska (Ciąg dalszy). — 1872. Nr. 44. Ks. Szczepan Keller. (Wspomnienie pośmiertne). — 1873. Nr. 41. Historyczne wspomnienie z parafji Ryńskiej. — 1874. Nr. 11 i 12. Cokolwiek o Jastarni i półwyspie Helu. Nr. 13. Syndyk Julian Wagner (Wspomnienie pośmiertne). — 1875. Nr. 13. Pamiętka z wojen szwedzkich w kościele tucholskim. Nr. 22. Żywot świątobl. Andrzeja Stefana z Osnowa pod Chełmnem. — 1876. Ks. Antoni Pomieczyski (Wspom. pośm.) — 1877. O szopkach czyli jasełkach. Wieczor gwiazdkowy w polskim dworze nad Bałtykiem (Nap. ks. Hieronim z Kaszub). Nr. 65. Hiacenty Jackowski z Jabłowa (Wspom. pośm.). Pierwsze nawrócenie Prusaków (ks. Kujot). Nr. 143. Elżbieta Wilkxycka. (Wspom. pośm.) — 1878. Nr. 74. Powieść o M. B. Chełmińskiej na Bramce. Nr. 115. Ostatnie klasztory OO. Reformatów w diec. chełmiń. (Ks. P.). Nr. 126 i 127. Przygoda ostatniego z Konduszów. Podług historycznych źródeł skreśliła Marja Szuman. — 1879 Nr. 8. List historyka Pastoryusza do ksieni w Żukowie z r. 1671. Nr. 17. Morowe powietrze w Chełmnie w 17 wieku. Nr. 34 nn. Młody skrzypek. Powieść. (Ks. Doering). Nr. 121. Ig. Łyskowski, Memorjał w sprawie rolniczej. — 1880 nn. 36 nn. Piotr Mastruczy. Powieść przez księdza kardynała Wisemana, tłumaczył ksiądz Doering. Nr.

98 nm. Kilka uwag z podróży. (Tenże) 114 i 116. Przyczynek do kwestji narodowości Mikołaja Kopernika Dr. Wojciech Kętrzyński¹⁾. Nr. 120. Wspomnienie pośmiertne o ks. dr. Prabuckim. Nr. 122. Zapiski sołtysów wsi Garca od r. 1676 do 1773. Nr. 133. O powstaniu listopadowem 1830 r. Wspomnienia żołnierza. (A. P.) — 1881 Nr. 12 Dr. Ceynowa. Ocena pism. Nr. 21 i 22. Życiorys ks. Fr. Malinowskiego językoznawcy. Nr. 33 i 34. Mowa na pogrzebie śp. ks. Ign. Zielińskiego. (Ks. Kujot). Nr. 11. Ojciec Grzegorz czyli Obrona Pucka (R. 1655/56). Dramat historyczny (ks. Kujot). — 1882 Nr. 24. Szwedzi w Chełmnie i okolicy. Nr. 60. O założeniu klasztoru Kartuzjan p. Gdańskiem. Nr. 111. Stary a młodszy obraz Kopernika w petersburskiej akademji sztuk pięknych. (Hieronim Derdowski). Nr. 126. Kilka słów w Tow. Naukowem w Toruniu (Ig. Łyskowski). — 1883. Nr. 12. Niewiasty z Kałdusa. Powieść. (Ks. Doering). Nr. 53. Kręte drogi. Powieść (ks. Kujot). Nr. 64. Ks. Fankidejski (wspom. pośm.) Nr. 121. O kiermaszach na polskiej Warmji. — 1884 Nr. 55. Wspomnienia Napoleończyka Jędrzeja Kruceńskiego w Chełmnie. Nr. 56. Teodor Donimirski (wspom. pośm.). Nr. 99. Kto winien? Powieść. (ks. Kujot). Nr. 147. Zamek starogrodzki. Powieść, (ks. Doering). — 1885. Nr. 41. Szkice z ziemi i historii Prus królewskich. Listy z podróży Czesława Lubińskiego (ks. Konstantego Damrotha). Nr. 77. O Kosznajdrach. (Maroński). Nr. 135. Czy św. Stanisław Kostka w Prusach się rodził? Nr. 154. List pasterski biskupa kujawskiego, Szembeka, prze-

¹⁾ Artykuł ten nie jest objęty bibliografją pism tego historyka, wydaną we Lwowie 1906 r.

ciw zabobnom i czarom. — 1886. Nr. 54. Ks. Alfons Sierakowski (Wspomnienie pośmiertne). Nr. 85. Ignacy Łyskowski. (Wspomnienie pośm.) Nr. 127. Ze zdrowego pnia. Powieść z naszej biedy (ks. Kujot). 1887. Nr. 39. Za służbą. Szkic obyczajowy z niedalekiej przeszłości. — 1888: Nazwy miejscowe Prus Zachodnich. Tucholak dobroczyńcą gimnazjum krakowskiego. Obrazki rybackie. (Ks. Gołębiowski). — 1891. Nr. 70. Z powodu 600 rocznicy założenia miasta Grudziądza (ks. Kujot). Nr. 102 Co znaczy nazwa Gdańsk? (Nb. Osada nadwodna). — 1892 Nr. 87. O kołtunie (rozpr. popularno-naukowa). Nr. 86. Wycieczka na Mazury i Warmję. — 1894. Zofja Donimirska (Wspom. pośm.). Na naszej glebie. Obrazek ludowy (Anna Karwatowa). Nr. 74. Ks. prałat Prądzyński. (Mowa pogrzebowa ks. Ograbiszewskiego). — 1895. Nr. 62 wycieczka archéologiczna do Rajków. — 1896. W sprawie pisowni nazwisk polskich (Cichocin, Tczew). — 1903. Pan Wiktor Kulerski jako kandydat na posła. 1910. Grunwald. Polemika naukowa między ks. Kujotem a ks. Nieborowskim. 1911. Żywoty zasłużonych kapłanów diec. chełmiń. (Ks. Pobłocki).

Dodatki do Pielgrzyma:

- Podarek dla dobrych dzieci (od 1872 do 1874).
- Krzyż (od 1. 1. 1881 osobno abonowany, od 1. 7. 1883 bezpłatny dodatek, do dziś).
- Przyjaciół Dzieci. Pismo dla pouczenia i rozrywki dzieci (od 1892, do dziś).
- Rolnik (od 27 marca 1896 duża 4-ka, 4 str., dziś: Gospodarstwo).
- Robotnik. Pismo tygodniowe poświęcone sprawom robotniczym i zarobkowym (od 1905, jeszcze 1912).

Dobra Gospodyni. Pismo poświęcone wszelkim sprawom gospodarstwa domowego (od 1905; jeszcze 1912).

Filut. Pismo humorystyczno - satyryczne (od lutego 1910 i jeszcze 1912).

Dla nauki i rozrywki 1912.

Zbiór najciekawszych powieści i opowiadań 1908—1913.

Pelpliński Kalendarz Marjański (ob. niżej).

Świat w obrazach (od 24 maja 1925) 4-ka 4 str. Czytelnia „Pielgrzyma“. Rok 1925. Zeszyt 1 wychodzi do dziś.

Statuta Sodalitatis Ignatianae. Pelplin. Typis Stanisłai Roman. (b. r., około 1869) 15×10 cm. Str. 20.

Sebór powszechny tudzież Odpust Jubileuszowy. Książeczka zawierająca naukę o Soborze powszechnym i o Odpuście jako i modlitwy odpustowe z dołączeniem niektórych modlitw o pomyślność Soboru i innych do użytku w czasie Soboru przez księdza diecezji chełmińskiej. Cena 2 sgr. 6 fen. Pelplin. W komisie księgarni J. N. Romana 1869. Na ost. str. czcienkami Stanisława Romana w Pelplinie. Str. 96. 14×10 cm. Napisał ks. Ograbiszewski.

Dwanaście nowenn wraz z krótkim nabożeństwem majowym na cześć Najśw. Marii Panny. Cena 3 sgr. 1869. Tamże. Nowe wydanie 1878 r.

Książeczka Jubileuszowa na Jubileusz trwający od 1 czerwca 1869 aż do zamknięcia zapowiedzianego Soboru powszechnego. Zawiera: 1. List pasterski Najprzew. ks. Biskupa o Odpuście. 3. Modlitwy odpustowe i na intencję Soboru 1869. Tamże. St. 60. Ułożył ks. Ograbiszewski.

Przyszły Sobor Powszechny przez X. Feliksa Dupanloup biskupa Orleańskiego,

członka Akademii francuskiej. Tłumaczenie za upoważnieniem autora, według piątego wydania paryskiego sporządzone. Cena 1 sgr. 6 f. Zysk na cel dobroczynny. Pelplin. Czcionkami St. Romana. W komisie księgarni J. N. Romana. 1869. Str. 84. 19×13 cm.

Hołd Czci, wdzięczności i dobrych życzeń Ojcu Świętemu Piusowi IX z powodu 50-letniej rocznicy Jego kapłaństwa. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 33×21 cm. Str. 1. Jestto adres ułożony przez zarząd Tow. gospodarczego pelplińskiego (W. Stefański, T. Rakowski).

Ustawy Stowarzyszenia czeladzi katolickiej w Brodnicy. Brodnica 1869. Czcionkami St. Romana w Pelplinie 1869. 16×10 cm. Str. 15. Ustawy ułożone 31 stycznia tegoż roku.

Wykaz przyjęcia do Bractwa Trzeźwości pod opieką Najśw. Marii P. Gromnicznej od Ojca św. Piusa IX założonego. Drukiem St. Romana w Pelplinie. Nakładem J. N. Romana w Pelplinie. Str. 16.

Kalendarz dla rodzin katolickich na rok 1869. Nakł. J. N. Romana w Pelplinie. (Nakładca zapowiedział wydanie tego kalendarza w Przyj. Ludu 1868 nr. 232).

Prawdy wieczne zebrane przez O. Karola Rossignoli T. J. Tłumaczenie z włoskiego przejrzone i na nowo wydane przez X. Henryka Jackowskiego T. J. Część druga. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana 1870. Na drugiej str.: Czcionkami Stanisława Romana w Pelplinie. 16×10 cm. Str. 211. Nad tytułem: Czytania katolickie z różnych pisarzy Tow. Jez. wydane przez Misjonarzy tegoż Towarzystwa. — Część pierwsza (8 czytań) drukowana tegoż roku w gdańskiej oficynie Boeniga. Część niniejsza zawiera również 8 czytań,

które jako osobne odbitki pod odpowiednimi nagłówkami wyszły w tej samej drukarni. (Str. 224 cz. I).

Przewielebnemu Ks. Kanonikowi Antoniemu Pomieczyńskiemu na dniu pięćdziesięcioletniego Jubileuszu Jego Kapłaństwa. Na końcu: Pelplin, dnia 20 sierpnia 1870 r. Pielgrzym wraz z przyjaciółmi i czytelnikami swymi. 22×14 cm. St. 2. Jest to wiersz okolicznościowy.

Namowa Ducha Świętego przez X. Jana Morawskiego T. J. Wydanie na nowo przejrzone przez kapłana tego zakonu. Część pierwsza. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana 1870. Na drugiej str.: Czcionkami Stanisława Romana w Pelplinie. 16×10 cm. Str. 148. Drugie wydanie 1872 str. 487 + IX.

Namowa do wstrzemięźliwości przez X. H. Jackowskiego T. J. przełożonego misyj. Pelplin. Nakładem Jana Nepomucena Romana. Czcionkami Stanisława Romana. 16×10 cm. 1870. Str. 114.

Nauka o Dobrej Spowiedzi przez W. O. Pawła Segneri T. J. z włoskiego przełożona na język polski przez jednego kapłana tegoż Zakonu. Wydanie drugie. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana 1870. Czcionkami Stanisława Romana, 17×11 cm. Str. 212.

Katechizm religii katolickiej dla diecezji chełmińskiej. Drugie wydanie w 12-ce r. 1870. Str. 100. Czcionkami St. Romana. „NB. Jest ten katechizm jak i drugie katechizmy w katalogu zawarte dla diecezji chełmińskiej przez X. Deharbe T. J. opracowany“. Katal. 1878 str. 5).

Ustawy życia pobożnego Ludwika Błoyusza opata Lecyńskiego z zakonu św. Benedykta. Pelplin. Nakładem księgarni J. N.

Romana. Czcionkami St. Romana. 1870. 12×9 cm. Str. 176. Jestto przedruk wydania chełmińskiego z r. 1768. (Por. Roczn. Tow. Nauk Tor. XIV 83). Inne wydanie w Poznaniu 1853.

Nauka o częstem używaniu Najśw. Sakramentu i sto sposobów uczczenia Pana Jezusa w Przen. Sakramencie przez X. Stanisława Solskiego Societatis Jesu Teologa. Wydanie drugie. Pelplin. Nakładem Księgarni J. N. Romana. 1871. Czcionkami Stanisława Romana w Pelplinie. 15×10 cm. Str. 158.

Harfa Duchowna. Książka do Nabożeństwa ułożona przez W. O. Marcina Laternę, kapłana Tow. Jez. pomnożona i na nowo wydana przez H. J. T. J. Pelplin. Nakładem Księgarni J. N. Romana. 1871. Czcionkami Stanisława Romana w Pelplinie. 14×10 cm. Str. 983. — Wydawcą ks. Henryk Jackowski. Pierwsze wydanie w Krakowie 1611 r.

O siedmiu słowach Pana Jezusa na Krzyżu przez W. O. Roberta Bellarmina T. J. kardynała św. kościoła Rzymskiego. Z łacińskiego języka na polski przełożył X. Piotr Fabrycy, tegoż zakonu. Pelplin. Nakładem Księgarni J. N. Romana. 1871. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 15×10 cm. Str. 287.

Projekt do Ustaw Banku i Pralni wełny, Spółki akcyjnej pod firmą „Progress“ w Bydgoszczy. Na ost. str.: Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 18×12 cm. Str. 16. — Pod 30 paragrafami podpisani autorowie projektu Jackowski z Jabłowa, przewodniczący komitetu i Fr. Brzeski z Cieślina.

Ustawy Spółki akcyjnej pod Firmą Bank Rolniczy i Przemysłowy w Starogardzie. Na ost. str.: Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 18×12 cm. Str. 15. Założycielami spółki: Hiac.

Jackowski, Teod. Jackowski i Edward Kalkstein (Przyjaciół Ludu 1871).

Rozważ to dobrze! Myśli zbawienne dla Dobrych i Złych. Wydał X. H. Jackowski T. J. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. 1871. Na ost. str.: Pelplin, czcionkami Stanisława Romana. 16×10 cm. St. 131. — Książeczka wydana z okazji misyj odprawionych przez Jezuitów tegoż roku. Drugie wydanie 1878 str. 137.

Nauka o przygotowaniu się do świątobliwej śmierci przez W. O. Kaspra Drużbickiego T. J. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. 1871. Na ost. str.: Pelplin, czcionkami Stanisława Romana. 17×11 cm. Str. 126. Pierwsze wydanie w Wilnie 1686, później w Kaliszu p. t. Przygotowanie się do szczęśliwej i świątobliwej śmierci.

Aniół Stróż czyli książeczka do Nabożeństwa dla dzieci wydana przez księdza diecezji chełmińskiej. Pelplin. 1871. Nakładem J. N. Romana. Czcionkami Stan. Romana. Autorem ks. Ograbiszewski. 2 wyd. 1878, str. 144.

Zbiór pieśni nabożnych katolickich, do użytku kościelnego i domowego. Pelplin. W komisji księgarni Jana Nepomucena Romana. 1871. Na ost. str. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 21×14 cm. Str. 1038 + XIV. Zawiera 1102 pieśni i 40 mszy. — Gazeta Toruńska wydrukowała 1868 nr. 232 część odezwy jedenastu kapłanów diec. chełm. zajmujących się ułożeniem jak najkompletniejszego zbioru pieśni nabożnych. Główną zasługę w tem wydawn. miał X. Keller. — Drugie wydanie nakładem i czcionkami E. Michałowskiego w r. 1886.

Modlitwy pod krzyżem misyjnym. Pelplin. 1871. Nakł. i czcionkami jak wyżej.

Dr. Palicki: o przebiegu gorączek nerwowych. Pelplin 1871 u Romana.

Sammlung kirchlicher Verordnungen, Erlasse und Dekrete für die Diöcese Culm. Ein authentischer Abdruck der in dem Amtlichen Kirchenblatte für die Diözese Culm von 1858 bis einschliesslich 1869 enthaltenen Verordnungen Erlasse u. s. w. Unter Weglassung der antiquirten und aufgehobenen Vorschriften zusammengestellt und mit erläuternden Anmerkungen versehen. (Der Reinertrag ist für die Missionszwecke der Diöcese Culm bestimmt). Pelplin. Im Selbstverlage des Bischöflichen General-Vicariat-Amtes von Culm. 1872. Na drugiej str. Gedruckt bei St. Roman in Pelplin. 8 . Str. 433. — Wydał syndyk Julian Wagner (Piełg. 1874 nr. 13). Tom. II. Tytuł ten sam ze zmianą: „... von 1870 bis einschliesslich 1887“). Pelplin 1888. Gedruckt bei E. Michałowski in Pelplin.

Katechizm dla wygody tych, którzy chcą rozumieć te rzeczy, które człowiekowi chrześcijańskiemu wiedzieć należy, jako i owych, którzy innych nauczać mają przez X. Tomasza Łackiego T. J. Wydanie trzecie poprawione. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. 1872. Na dr. str.: Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 15×10 cm. Tom I. 236 str. T. II. 295 str. T. III. 148 str. Pierwsze wydanie w Wilnie 1733 p. t. Katechizm albo nauki o wierze, nadziei i miłości. Drugie wyd. tamże 1748. (Enc. kośc. XII 580).

Bractwo Pani Najświętszego Serca ustanowione kanonicznie w kościele Misjonarzy Najświętszego Serca w Issoudun we Francji i potwierdzone przez Ojca św. Piusa IX. Pelplin. Czcionkami Stanisława Romana. 1872. 12×9 cm. Str. 58.

Uwagi i przysługi na głównejsze Święta Najświętszej Maryi Panny przez X. Jana Korsaka T. J. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. Na dr. str. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 15×10 cm. Str. 190 (R. 1872).

Wykaz przyjęcia do Stowarzyszenia św. Józafata. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. Str. 4. 18×10 cm. Rok druku 1872.

Żywot Św. Alojzego Gonzagi przez W. O. Wirgiljusza Ceparego T. J. Na język polski przełożył O. Szymon Wysocki, tegoż Towarzystwa. Pelplin. 1872. Nakład i druk, jak wyżej. 15×10 cm. Str. 456. Oryg. drukowany 1606, tłóm. X. Wysockiego 1609 w Krakowie p. t.: Żywot bł. Alojzego albo Ludwika Gonzagi T. J. (Encykl. kośc. III 195).

Echo z narodu czyli Rzec o sumieniu narodowem. Napisał Eustachy * Pelplin. W komisie księgarni J. N. Romana 1872. Na dr. str.: Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 22×14 cm. Str. 19. Motto: Cóż pomoże człowiekowi itd. (Mar. 8, 36). Autorem Edward Kalkstein. Obszerna recenzja w Tyg. Katol. (Grodzisk) 1872 r. 29.

Pamiętniki Anioła Stróża przez księdza Chardou, kanonika honorowego i Przełożonego Misji Diecezjalnej w Clermont—Ferrand. Przetłómaczone z upoważnieniem Wydawcy. Pelplin. Czcionkami Stanisława Romana, 1872. 15×10 cm. Str. 230.

Skarbnica Ludzi Pobożnych przez W. O. Szymona Wysockiego, kapłana Tow. Jezusowego. Wydanie nowe poprawne. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. 1872. Na dr. str.: Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 16×10 cm. Str. 152.

Droga Krzyżowa dla użytku dusz pobożnych. Pelplin. Nakład i druk jak wyżej. 1872.

Następne wydania 1876, 1884 i liczne późniejsze.

Gorzkie Żale. Nakład i druk jak wyżej. 1872.

Luter w drodze do narzeczonej. Powieść Bolandena przełożył X. J. Echaust. Wydanie prawne. Pelplin. 1873. Nakład i druk jak wyżej. 15×10 cm. Str. 391. — Bolanden = pseudonim ks. prałata Bischoffa ze Spiry ur. 1828, um. przed kilkunastu laty. Oryginalny tytuł powieści: Luthers Brautfahrt. (Enc. kośc. II 445 n.).

Serce moje czuwa. (Pieśń nad Pieśniami 5,2). Książka do Nabożeństwa dla czcicieli Serca Jezusowego w Najświętszym Sakramencie ciągle dla nas czuwającego przez księdza diecezji chełmińskiej. Pelplin. 1873. Nakładem i czcionkami jak wyżej. 15×10 cm. Str. 390. Ułożył ks. Ograbiszewski.

Rys urzędzeń państwowych w Polsce. Dla uczni gimnazjów. Pelplin 1873. Nakładem i czcionkami jak wyżej. 14×10 cm. Str. 96. Autorem ks. Kujot. Drugie wydanie 1892 r. Nakładem i drukiem E. Michałowskiego. Str. 69.

Kanossa. Powieść historyczna z czasów Grzegorza VII. Przełożył X. J. Echaust. (Autorem Bolanden). Pelplin 1873. Nakład i druk, jak wyżej 16×10 cm. Tom. I. Str. 400. T. II. Str. 362.

Słowo Boże we wszystkie niedziele roku w kościele parafjalnym ś. Krzyża w Warszawie na chwałę Boga w Trójcy ś. jedyne go i zbawienny pożytek bliźnich opowiadane przez X. T. Bojanowskiego. Zgr. Mis. Wydanie drugie. Pelplin 1873. Nakład i czcionki jak wyżej. 20×14 cm. T. I. Str. 562. T. II. Str. 352.

T. III. Str. 456. Poprzednie wydanie w Warszawie 1853.

Miesiąc Maryi przez księdza Biskupa Ségur. Z francuskiego podług drugiego wydania na język polski przełożony. Pelplin 1873. Nakład i druk, jak wyżej. 17×11 cm. Str. 228. Wydawcą, autorem przedmowy i zapewne tłumaczem dziełka ks. Józef Stagraczyński z Woniaścia w W. Ks. Pozn.

Prawdziwy Liberalizm a Liberalizm fałszywy. Pelplin. W komisie księgarni J. N. Romana. 1873. Na dr. str.: Czcionkami St. Romana w Pelplinie. Na ost. str. Smołąg, dnia 19 sierpnia 1873. E. Kalkstein. 22×14 cm. Str. 15.

Chwalcie Pana. Książka do nabożeństwa. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. 1873. Skrócone wydanie książki do nabożeństwa „Grzesznik do Boga“. 16.º. Str. 289.

Nauki Katechizmowe na trzy części podzielone przez X. Michała Ignacego Wicherta, świętej teologii Doktora, plebana Obrytskiego, dyrektora rekolekcji i misyj w diecezji płockiej, mówione i do druku podane, a teraz za staraniem X. J. Stagraczyńskiego na nowo wydrukowane. Pelplin 1874. Nakład i czcionki, jak wyżej. 21×14 cm. Str. 643.

Mały Katechizm religii katolickiej dla Dyecezji Chełmińskiej. II. Wydanie. Polskoniemieckie. Pelplin. Czcionkami St. Romana, 1874.

Biblijna historia wykładana w Ochronkach podług Obrazków. Pelplin 1874. Nakład i druk, jak wyżej. 16×11 cm. Str. 190. „Nb. Polecona i wydana staraniem Towarzystwa Moralnych Interesów“. (Katal. Rom. 1878 str. 5).

Grzesznik do Boga. Książka do nabożeństwa. Drugie wydanie 1874. Nakł. i druk jak

wyżej. Str. 486. Autorem nauczyciel Krüger z Nieżywiecia.

Katechizm religii katolickiej dla Dyecezyi Chełmińskiej. Polsko-niemiecki. Drugie wydanie 1874 w 12-ce. Str. 202. (Katal. Romana 1878 str. 6). Trzecie wydanie. Nakładem Bisk. Jen. Wik. Chełmiń. Czcionkami St. Romana. 1881. Szóste wydanie poprawione. Czcionkami E. Michałowskiego 1900.

Miesiąc Niepokalanego Serca Najśw. Maryi Panny. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. Czcionkami St. Romana. 1874. 17×11 cm. Str. 204.

Pewność pociechy w Matce Boskiej czyli opisanie Bractwa Pocieszenia Najśw. Maryi Panny, wraz z przyłączonemi Godzinkami i Litanią ku jak najwyższej Jej czci i chwale przy wprowadzeniu do kościoła Lubiszewskiego za pozwoleniem Zwierzchności do druku podane roku P. 1787 a teraz na nowo odbite. Pelplin. Czcionkami Stanisława Romana. 1874. Opis wprowadzenia tego bractwa ob. Zap. Tow. Nauk. w Tor. I 246 nn.

Dziennik z Pielgrzymki do Ziemi św. spisany przez X. T. Kęglę w Gąsawie 1873 r. Pelplin. 1874. Nakładem i drukiem, jak wyżej. 16×10 cm. Sr. 405.

Rozkłady do kazań na Niedziele i Święta całego roku. Zebrał i opracował X. Julian Echaust, Pleban w Skrzebowie. Pelplin 1874. Nakł. i druk, jak wyżej. 20×13 cm. Tom. I. Niedziele Adwentu. Str. 142. Tom. II. 1875. Niedziele po Boż. Nar. i Trzech Królach. Str. 420. Więcej nie wyszło.

O Opatrzności Boskiej. Złota książeczka ku pociesze wszystkich zasmuconych i cierpiących. Wolny przekład z francuskiego kil-

ku dodatkami pomnożony. Pelplin. Nakładem i drukiem, jak wyżej. 1875. 16×15 cm. Str. 143.

Głowa świętej Barbary. Powieść z przeszłości Pomorza. Napisał X. Kujot. Pelplin. 1875, 12-ka. Str. 144. Odbitka z Pielgrzyma 1874—75. Wydanie drugie pomnożone i poprawione. Pelplin. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego 1895. 16-ka. Str. 111. Inne wydanie w Chicago 1888. Nowe wydanie w Pelplinie 1926. Str. 72 w 8-ce.

Opowiadania cici. Książeczka dla dzieci i młodzieży. Pelplin. Nakładem i czcionkami, jak wyżej. 1875. 16×10 cm. Str. 109.

Kilka kwiatków nie z tej ziemi przez † z N... Pelplin. 1875. Nakład i czcionki jak wyżej. 16×10 cm. Str. 46.

Książeczka Jubileuszowa ... 1875. Nakł. i czcionki jak wyżej. (Katalog Romana 1878 str. 6).

Żywot Błogosławionej Maryanny od Jezusa de Paredes y Flores, z francuskiego. Pelplin. 1875. Nakład i czcionki, jak wyżej. 16×10 cm. Str. 54.

Miesiąc Listopad uświęcony Nabożeństwem za dusze zmarłych. Z francuskiego. Pelplin. 1875. Nakład i druk, jak wyżej: 16×10 cm. Str. VII i 148.

Trzy powieści Henryka Conscience. Z flamandzkiego. Z drzeworytami. Pelplin. 1875. Nakład i czcionki, jak wyżej. 16×10 cm. Str. 180.

Opactwo pelplińskie napisał ksiądz Kujot. Pelplin 1875. Nakładem autora. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 8 Str. 512. Recenz. w Pielg. 1875 nr. 30.

Kalendarz Pielgrzyma na Rok Pański 1875, który jest rokiem zwyczajnym i liczy 365 dni. Rocznik pierwszy. Pelplin. Nakładem i dru-

kiem, jak wyżej. 16×10 cm. Str. 192. Rocznik II (1876) str. 301. III (1877) str. 186. IV. (1878) str. 206. V (1879) str. 140.

Ks. biskup Ségur. Wiara wobec nauki nowoczesnej. Pelplin 1875. Nakład i druk jak wyżej.

Eustachy Helleniusz. Listy z kraju i z zagranicy z r. 1863 i 1864. Pelplin 1875. Druk St. Romana.

Żywoty Świętych Sług przez Ks. Hilarego Koszutkiego. Pelplin 1876. Nakład i czcionki, jak wyżej. Część I. Str. 296. Część II. Str. 256.

Walka kulturalna, a chrześcijańska szkoła ludowa. List pasterski Najprzew. Biskupa Warmińskiego X. Filipa Krementza 1876, dla Biskupstwa Warmińskiego. Pelplin. W komisie księgarni J. N. Romana. 1876. Na ost. str. Czcionkami Stanisława Romana w Pelplinie. 29×22 cm. Str. 16.

Dzieje Starego i Nowego Testamentu dla szkół katolickich ułożył X. Konstanty Damroth. Za zezwoleniem władzy duchownej. Pelplin. Czcionkami i w komisie Stanisława Romana. 1876. 20×14 cm. Str. 176.

Oryl. Komedia z przedmieścia ze śpiewem w jednym akcie. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. Czcionkami Stanisława Romana. 1876. 16×10. Str. 88. Autorem Dr. Wład. Łebski (Dz. Pozn. 1907 nr. 237). Pierwszy nakład Śniegockiego w Bydgoszczy 1869. (Kalend. Rakowicza, str. 36).

Miesiąc N. Serca Jezusowego. O Najświętszem Sercu Jezusowym przez Księdza Ludwika Gastona de Ségur, Prałata domowego Jego Świątobliwości, Kanonika-Biskupa kapituły w St. Denis. (Z francuskiego). A. M. D. G. W Pelplinie. R. P. 1876. Nakład i druk, jak wyżej. 15×10 cm. Str. 198.

Przez krzyż do nieba. Kilka uwag zbawien-
nych dla osób wszelkiego stanu. Zapewne
nakł. i druk jak wyżej.

Wrogi Państwa. Romans historyczny.
Przełożył X. Jul. Echaust. Pelplin. 1876. Na-
kład i czcionki, jak wyżej. 16×10 cm. T. I. 436
str. T. II. 496 str. Autorem: Bolanden. Tytuł w
oryginalie: Die Reichsfeinde. Mainz. 1874.

Nabożeństwo bez kapłana czyli Przewodnik
niebieski dla osieroconych parafji. Przetłuma-
czył z niemieckiego (z zeszytów p. t. Broschü-
ren-Cyclus für das katholische Deutschland) i
pomnożył X. Fr. Bażyński. Pelplin. 1876. Na-
kładem czcionkami, jak wyżej. 14×10 cm.
Str. 118.

Prosty Wykład Dziejów Starego i Nowe-
go Testamentu katechetom, nauczycielom i ro-
dzicom chrześcijańskim ofiaruje X. K. Damroth.
Pelplin. Czcionkami i w komisie Stanisława
Romana 1876. Str. 720 w dużej 8-ce.

Ustawy Kółka Towarzyskiego Polskiego w
Królewcu. Pelplin. Czcionkami Stanisława Ro-
mana. 1877. 18×13 cm. Str. 10. O założeniu te-
go Kółka, por. art. prof. Łęgowskiego w Me-
stwinie 1926, nr. 16.

Katechismus der katholischen Religion für
das Bistum Culm. Vierte Auflage. 1877. 12-ka.
Str. 103. (Katal. Romana 1878, str. 5).

Kleiner Katechismus der katholischen Reli-
gion für das Bisthum Culm. Zweite Auflage.
1877. 16-ka. Str. 32. (Kat. Rom. 1878, str. 6).

Sposób odprawiania Różańca świętego, jak
się w Gietrzwałdzie odmawia. 1877. Dr. i nakł.
jak wyżej. Cena 1 egz. 3 fen.

Litania na cześć Najświętszej Maryi Pan-
ny od nieustającej pomocy. Dr. i nakł. jak
wyżej.

Modlitwy pod krzyżem misyjnym. Dr. i nakł. jak wyżej.

Koronka do Boskiego Serca Pana naszego Jezusa Chrystusa. Dr. i nakł. jak wyżej.

Proces Rądcy Ziemstwa śp. H. Jackowskiego w prawie języka polskiego na zebraniach politycznych skreślił * * * Pelplin. Nakładem autora 1877. Czcionkami Stanisława Romana. 21×14 cm. Str. 53.

Pieśń o Najświętszej Maryi Pannie Gietrzwałdzkiej. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 15×10 cm. Str. 4 Początek: Już to po zachodzie słońca... Autorem Andrzej Samulowski w Gietrzwałdzie.

Pamiętka 50-letniego Jubileuszu Biskupstwa Papieża Piusa IX przypadającego dnia 3 czerwca 1877, na który to dzień Ojciec św. udzielił odpustu zupełnego. Pelplin. Nakładem księgarni J. N. Romana. Czcionkami Stanisława Romana. Ułożył ks. Ograbiszewski.

Wianek z Dwunastu Gwiazd czyli Pieśń o Objawieniu się Najśw. Maryi Panny w Gietrzwałdzie r. 1877. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 15×10 cm. Str. 4. — Ułożył ks. Zieliński.

List pasterski biskupa chełmińskiego Jana Nepomucena d. 22, 1, 1877. Na ost. str. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 4 Str. 14. — Z 12. 2. 79. Str. 6. 1. 2. 81. Str. 7. Z r. 1883. 4. Str. 8. Tegoż r. w jesieni czcionkami E. Michałowskiego. Str. 5, nadto Listy z 12. 2. 85, 7. 8. 85 i 16. 2. 1886.

Katalog książek znajdujących się w Bibliotece Obywatelstwa polskiego Ziemi Pomorskiej. Ułożony w r. 1877. Pelplin. Czcionkami Stanisława Romana. Str. 26. Zawiera numerów 471. Na wstępie ustawy Towarzystwa, którem kierowali wówczas. Dr. Mizerski, przew., Ła-

szewski, skarbnik i ks. Kujot bibliotekarz. — O Tow. pisze Nadwiślanin w nr. 19 z r. 1863. Pierwszy katalog obejmujący 603 numerów drukowany 1868 u Buszczyńskiego w Toruniu.

Elementarz polski napisany z polecenia Towarzystwa moralnych interesów. Pelplin. Czcionkami Stanisława Romana. 1877. Drugie wydanie 1878, późniejsze E. Michałowskiego około r. 1887. Str. 48. 18×12 cm. Ułożył Ignacy Łyskowski. Nakład do r. 1886 70 000 egzpl. (Pielg. 1886 nr. 85).

Katalog nakładowy i komisowy księgarni J. N. Romana w Pelplinie. Katalog der Verlags- und Commissions-Artikel der Buchhandlung von J. N. Roman in Pelplin. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 1878. 15×10 cm. Str. 10.

Wybór przepowiedni o losach chrześcijańskiego społeczeństwa i wielu pojedynczych narodów, obejmujących obecne i przyszłe czasy aż do skończenia świata. Z obcych języków przetłumaczył i wydał Stanisław Schmidt. Pelplin. Nakładem J. N. Romana. 1878. 18×13 cm. Str. 104. — Autor ułożył to dziełko w Bukówcu pod Świeciem 1856 r.

Objawienie Najświętszej Maryi Panny w Gietrzwałdzie. Z źródeł autentycznych na miejscu i z różnych pism zebrali St. Roman i A. Samulewski. Nakł. i dr. jak wyżej. 1878. IV wyd. 1881, str. 48.

Złota Książeczka czyli Nauka Pokory prowadzącej do doskonałości chrześcijańskiej. (Przekład z francuskiego). Pelplin. 1879. Nakład i czcionki jak wyżej. 12×7 cm. Str. 116.

Dziesięć Uwag dla osób w smutku i utrapieniu zostających. Pelplin. 1879. Nakład i czcionki, jak wyżej. 12×7 cm. Str. 48. — Ks. Soubieille, wizytator OO. Misyonarzy w Kra-

kowie, dał 1878 pozwolenie na jednorazowe przedrukowanie tego dziełka.

Nabożeństwo dziewięciodniowe do Najświętszej Maryi Matko Boga i Królowej Dobrej Rady. Pelplin. 1879. Nakład i druk, jak wyżej. 11×7 cm. Str. 66. — Pierwsze imprimatur konsystorza warszawskiego z r. 1855.

Żywot Św. Baldomera Kowala przez X. H. Koszutkiego. (Odbitka z „Pielgrzyma“) 1879. Nakład i druk, jak wyżej. 13×9 cm. Str. 114.

Żywot Św. Jana Egipskiego Cieśli przez X. H. Koszutkiego. Pelplin 1879. Nakład i druk jak wyżej. 13×9 cm. Str. 160.

Żywot Św. Guilielma Patrona piekarzy, przez X. H. Koszutkiego. (Odbitka z „Pielgrzyma“). Pelplin 1879. Nakład i druk, jak wyżej 13×9 cm. Str. 125.

Książeczka jubileuszowa. 1880. Drugie wydanie 1881 (Pielg. 1881 nr. 90).

Osadnicy u źródeł rzeki Susquehannah czyli Pazury pantery i pożar leśny. Przełożył X. M. Pelplin 1880. Nakład i druk, jak wyżej. 16×12 cm. Str. 45. (Susqu. = rzeką w Pensylwanji, Am. Póln.).

Nabożeństwo na uroczystość Bożego Ciała z oktawą i inne obchody z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. Pelplin 1880. Nakł. i druk jak wyżej. 11×7 cm. Str. 143. Późniejsze wydanie E. Michałowskiego rok 1902.

Pod Twoją Obronę. Modlitwy dla dzieci ułożone na chwałę Boga a cześć i ofiarę dla Niepokalanej Maryi Panny Dziewicy. Pelplin 1880. Nakład i czcionki, jak wyżej. 12×8 cm. Str. 208.

Różaniec rozważany w trzydziestu rozmyślniach. Przez księdza dyecezyi chełmińskiej. Pelplin 1880. Nakł. i druk, jak wyżej. 13×10 cm. Str. 254. Autorem ks. Ograbiszewski.

Pan Maciej czyli Prawdziwa Miłość Ojczyzny. Powieść z czasu napoleońskich wojen napisał X. Ignacy Zieliński. Pelplin 1880. Nakład i druk, jak wyżej. 16×10 cm. Str. 235. Odb. z Pielg., który 1912 tę powieść ponownie drukował p. t. Bohater, czyli prawdziwa miłość Ojczyzny.

Obrazy cudowne i miejsca w dzisiejszej dyecezyi chełmińskiej podług urzędowych akt kościelnych i miejscowych podań opisał ks. Fankidejski, św. Teologii Licencyat, wikaryusz tumski i profesor przy Collegium Marianum w Pelplinie. Za dozwoleństwem Zwierzchności Duchownej. Pelplin. W komisie księgarń J. N. Romana. Czcionkami St. Romana. 1880. 21×14 cm. Str. 257. Rec. w Przegl. Kościelnym (Pozn.) 1880 nr. 43.

Utracone kościoły i kaplice w dzisiejszej dyecezyi chełmińskiej podług urzędowych akt kościelnych opisał Ks. Fankidejski, Licencyat św. teologii, wikaryusz tumski i profesor przy Collegium Marianum w Pelplinie. Pelplin 1880. W komisie i czcionkami jak wyżej. 22×14 cm. Str. XVI i 372. Recenz. w Przegl. kościelnym (Pozn.) 1879 nr. 15.

Żywot świętobliwej Magdaleny Mortęskiej, ksieni klasztoru chełmińskiego, reguły św. Benedykta, napisany przez X. Stanisława Brzechę T. J. a teraz na nowo do druku podany przez X. G. Pobłockiego. Pelplin 1880. Nakład i druk jak wyżej. Str. 188 in 32°. Życiorys wydany w pierwszej połowie 17 wieku, autor bowiem umarł 1643 r. Ostatnie dwa rozdziały książeczki: O oględzinach ciała Magdaleny i o otworzeniu grobu 1866 i 1879 napisane przez wydawcę.

Święty Symplicyusz. Obraz rzeźbiarstwa za czasów Dyoklecjana. Przez X. H. Koszut-

skiego. Pelplin 1881. Nakład i druk, jak wyżej 13×9 cm. Str. 359.

Mały Katechizm Religii Katolickiej dla Dyecezyi chełmińskiej. Drugie wydanie. Nakładem Biskupiego Jeneralnego Wikaryatu Chełmińskiego w Pelplinie. Pelplin. Czcionkami St. Romana. 1881. 14×9 cm. Str. 32.

O widzeniach i zachwyceniach przyrodzonych i nadprzyrodzonych wogóle, o rozpoznawaniu takowych z zastosowaniem do objawień gietrzwałdzkich napisał X. Jan Zieliński. Pelplin. Nakładem autora 1882. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 23×15 cm. Str. XIV + 230. Rec. w Przegl. Kośc. 22. 9. 1881.

Sprawozdanie z czynności Stowarzyszenia św. Józafata w dyecezyi chełmińskiej w r. 1882. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 4 Str. 4. — Jedenaste z kolei sprawozdanie.

Kasa pogrzebowa przy Arcybractwie Różańca św. w Pr. Starogardzie. Czcionkami St. Romana w Pelplinie. 16×10 cm. Str. 6. — Ustawy mają datę 23. 7. 1882.

Klasztorzy żeńskie w dyecezyi chełmińskiej. Opisał ks. Fankidejski Lic. św. Teol. Pelplin w komisie księgarni J. N. Romana. Czcionkami Stanisława Romana 1883. 22×14 cm. 278. Rec. w Przegl. Kośc. 1883 nr. 40.

Krótką nauką o Arcybractwie Różańca świętego przez księdza Dyecezyi Chełmińskiej. Pelplin. 1883. Nakładem i czcionkami jak wyżej. 12×8 cm. Str. 39. Drugie wydanie 1882 r. u E. Michałowskiego. Późniejsze wydanie 1906 r. Autorem ks. Hieronim Gołębiowski.

Kręte drogi. Historia młodzieńca zbłąkanego. Str. 183. Odbitka z Pielgrzymą 1883. Autorem ks. Stan. Kujot.

Różaniec żywy czyli Sposób wspólnego odprawiania różańca świętego. Pelplin. Nakładem

i czcionkami E. Michałowskiego. 12×9 cm. Str. 28. Pierwsze wydanie u Romana 1872.

List Pasterski biskupa chełmińskiego Jana Nepomucena 1884. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 4. Str. 6. Toż 1885. Str. 6. Toż 1886. Str. 6.

List Pasterski wszystkich biskupów pruskich z sierpnia 1885 r. 4. Str. 6.

Nowa reguła Trzeciego Zakonu, opracowana przez X. W. Barczewskiego. Pelplin 1885. Czcionkami E. Michałowskiego. (Pielg. 1885, nr. 104).

Kto winien? Obrazek z naszych czasów. 12-ka. Str. 154. 1885. Odbitka z Pielgrzyma. Autorem ks. Stan. Kujot.

Ustawy Towarzystwa Czeladzi Katolickiej w Pruskim Starogardzie, ułożone 7 maja 1868, przejrzone 1884 i uzupełnione 1885 r. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 12 St. 14.

Droga do nieba, czyli Rozpamiętywanie Męki P. Jezusowej i innych Tajemnic św. w pobożnej pielgrzymce po Kalwarji, będącej pod zarządem OO. Reformatów przy mieście Wejherowie z przydatkiem niektórych pieśni i modlitw nabożnych. Czwarte wydanie poprawione i uzupełnione. Pelplin. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego 1885. Str. 452. 12°. W katal. Romana 1878 str. 4: Kalwaryjka w 12-ce 1877, str. 448. „Przeszła w mój nakład od W. W. OO. Reformatów z Wejherowa i dla tego jedyne uprzywilejowane wydanie“. Późniejsze wydania 1892 i 1905.

Krótką nauką o Sakramencie Bierzmowania wraz z modlitwami przed i po przyjęciu Sakramentu tego. Zebrane przez księdza diecezji Chełmińskiej. Pelplin. Nakład etc. jak wyżej. 16 Str. 29. Ułożył ks. Ograbiszewski. Nowe wydanie 1926.

Niektóre pieśni na Boże Narodzenie, wyjęte z dużego śpiewnika. Pelplin 1885. Nakład i czcionki jak wyżej. 15×9 cm. St. 36. Powtórne wydanie 1886, późniejsze bez wyr. roku.

Odezwa Komitetu Wyborczego powiatu starogardzkiego. 8°. Na 3 str. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. (R. 1887).

Ze zdrowego pnia. Powieść z naszej biedy. Pelplin 1887. 12-ka. Str. 226. Odbitka z Pielgrzymia 1886—87. Autorem ks. Stan. Kujot.

Książeczka Jubileuszowa na Jubileusz nadzwyczajny, trwający w dyecezyi chełmińskiej, roku 1886, przez księdza dyecezyi Chełmińskiej. Trzecie wydanie. Pelplin 1886. Nakładem i czcionkami, jak wyżej. 16×11 cm. Str. 62. Później czwarty nakład, razem 16 000 egzpl. Ułożył ks. Ograbiszewski.

Droga Krzyżowa tudzież Pieśni i modlitwy o męce Pańskiej. Wydanie piąte. Nakładem księgarni E. Michałowskiego w Pelplinie. 16×10 cm. Str. 57.. R. 1903 wyd. szesnaste. R. 1906 wyd. 17-te. Str. 38.

Pielgrzym. Kalendarz katolicko-polski dla Prus Zachodnich, Wielkiego Księst. Poznańskiego, Śląska i Warmii. Na rok zwyczajny 1886. Pelplin. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego. 16×10 cm. Str. 200. Wspólnym nakładem E. Michałowskiego w Pelplinie i W. Fiałka w Chełmnie wyszedł 1) Kalendarz polsko-katolicki Pielgrzym i 2) Kalendarz Chełmiński na rok 1887. Oba kalendarze różnią się tylko w tytułach (Pielg. 1886 nr. 100. Roczn. T. N. Toruń. XVI 30 nr. 164). W miejsce tego Kal., który uległ konfiskacie, wyszło nowe wydanie: Kalendarz katolicko-polski Pielgrzymia, ułożony dla praktycznego użytku kochanych Wiarusów Pr. Zach. W. X. Pozn. Śląska i Warmii na rok zwyczajny 1887. Pelplin. Nakładem

i czcionkami E. Michałowskiego. Rocznik 1888 także w Pelplinie drukowany.

Szkice z ziemi i historii Prus Królewskich. Listy z podróży, odbytej przez Czesława Lubiąskiego. Gdańsk. Nakładem E. Michałowskiego. 1886. Czcionkami E. Michałowskiego. 17×11 cm. Str. 319. Odb. z Pielgrzyma.

Obrazy w krągankach pocysterskich w Pelplinie. Dla zwiedzających opisane. Pelplin. W komisie i czcionkami E. Michałowskiego. 1887. 16×12 cm. Str. 46. Autorem ks. Kujot. O tychże Obrazach studjum ks. Makowskiego w Roczn. T. N. Tor. XIII 300 nn.

List Pasterski biskupa chełmińskiego Leona Rednera. Na ost. str.: Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 4. 1887. List wydany z okazji konsekracji i instronizacji.

Toż. Z powodu otwarcia seminarjum duchownego 1887 r. Nakładem, jak wyżej. Str. 4.

Toż na Wl. Post. 1888. Czcionkami E. Michałowskiego. Str. 10. Co rok aż do 1898 r.

List Pasterski biskupów w Fuldzie zgromadzonych. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie 1887. Str. 7. Toż 1889, 1892, 1897.

Ojca św. Leona XIII Allokucya, wygłoszona 1889 r. wraz z adresem biskupów. Czcionkami E. Michałowskiego. Str. 7.

Mały i tani Kalendarz katolicko-polski Pelpliński, ułożony dla podręcznego użytku kochanych Wiarusów Prus Zachodnich, W. Ks. Poznańskiego, Śląska i Warmii na rok przestępny 1888. Pelplin. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego. 12×9 cm. Str. 110.

Ustawy Bractwa Najświętszego Sakramentu i zaopatrywania domów bożych w przybo-ry kościelne w Pelplinie zawiązanego. Pelplin. Czcionkami E. Michałowskiego. 1888. 14×9 cm. Str. 12.

Ustawy Towarzystwa św. Cecylii w Pr. Starogardze. Pelplin. Czcionkami E. Michałowskiego. 1888. Str. 7.

Obrazki rybackie skreślił ksiądz ongi rybacki Hieronim Gołębiwski. Pelplin. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego. 1888. 17×11 cm. Str. 81. Drugie wydanie 1910. Oba odbitkami z Pielgrzymą. Trzecie wydanie 1927. Str. 48. Odbitka z „Czytelni Pielgrzymą“.

Podręcznik obrzędów, używanych w kościele katolickim w czasie Wielkiego Tygodnia, w Uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego i Zielonych Świątek. Dla użytku sług kościelnych spisał ks. W. Stryjakowski, Prob. w Łopiennie. Drugie, pomnożone wydanie. Pelplin. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego. 1888. Str. 14 i 34. 12°. Pierwsze wydanie wyszło r. 1876.

Renta ugorowa. Rozprawa W-go Pana E. Kalksteina, miana na Towarzystwie rólniczem, zebranem w Pelplinie dnia 27 lipca r. b. u pana Prusaka. Pelplin. Czcionkami E. Michałowskiego 1890. 20×13 cm. Str. 14.

Instrukcja. Towarzystwo „Renty Ugorowej“. Przez prowizorycznie utworzony Komitet zawiązuje się Towarzystwo Renty Ugorowej z Iona Tow. Rolnicz. Pelplińskiego. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 22×14 cm. Str. 3. Podpis: Pelplin, d. 27 Lipca 1890 br. Mikołaj z Zgrom. OO. Trapistów w imieniu komitetu.

„Głos do Rodaków na obczyźnie.“ Prospekt bochumskiego Wiarusa Polskiego, drukował E. Michałowski w Pelplinie. (Pielgrzym, grudzień 1890).

Modlitwa do św. Józefa. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. (1889). Str. 2. w 32-ce.

Gebet zum heiligen Joseph. Druck von E. Michałowski in Pelplin. 1889). Str. 2.

Modlitwy na cześć Przenajświętszej Rodziny (po pol. i po niem.). 1891. Czcionkami E. Michałowskiego.

Koronka do świętych Aniołów Stróżów. Pelplin. Czcionkami E. Michałowskiego. 1891. 8. Str. 16.

Statuta Katolickiego Towarzystwa Ludowego w Skarszewach 1891. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 16×10 cm. Str. 16.

Tani Kalendarz katolicko-polski Pelpliński, ułożony dla podręcznego użytku kochanych Wiarusów Prus Zachodnich, W. Ks. Poznańskiego i Warmii na rok przestępny 1892. Nakładem i czcionkami Edw. Michałowskiego. (Pielg. 1891 nr. 114).

Ustawy Towarz. przemysłowców i rolników dla miasta Nowego i okolicy. Czcionkami, jak wyżej. 8. Str. 4. Tow. założono r. 1892.

Dodatek. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 22×14 cm. Str. 2. Jestto dodatek do wydanej w Pelplinie 1890 r. broszurki „Renta ugorowa“. Podpis: Pelplin, d. 12 grudnia 1894. E. Kalkstein.

Dziennik II-go Zjazdu Przemysłowców i Śpiewaków Polskich Prus Zachodnich w Pelplinie. Za redakcyę odpowiedzialny E. Michałowski w Pelplinie. Czcionkami, jak wyżej. 24×19 cm. Wyszło 6 numerów. Razem str. 50. Zjazd odbył się 8—9 lipca 1894. Drukowano 1894—95. Referaty ks. Batkiego, ks. Wolszlegiera, Parczewskiego, Rutkowskiego, Faustmanna i i.

Modlitwy stosowne do zaleconego przez Ojca św. Leona XIII. Dziewięciodniowego Nabożeństwa do Ducha Św. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 15×10

cm. Str. 12. Imprimatur z r. 1895. Autorem ks. Ograbiszewski.

Pamiętka Missyi. Jednego potrzeba. Ułożona przez księdza dyecezyi chełmińskiej. Z pozwoleniem Zwierzchności duchownej. Pelplin. Nakładem E. Michałowskiego, 1895. 16×10 cm. Str. 43.

Żywot św. Wojciecha i niektóre wiadomości o jego pobycie w dzisiejszej dyecezyi chełmińskiej na pamiętkę 900-nej rocznicy jego śmierci męczeńskiej. Pelplin. 1897. Czcionkami E. Michałowskiego. 17×11 cm. Str. 54. Autorem ks. dr. Frydrychowicz.

Krótką nauką o Szkaplerzu karmelitańskim z dodatkiem 1) o innych szkaplerzach, 2) o niektórych odpustach. Napisał Ksiądz dyecezyi chełmińskiej. Pelplin 1898. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego. Str. 32 w 16-ce. Autorem ks. Hieronim Gołębiewski.

Leon z zmiłowania Bożego i z łaski św. Stolicy Apost. Biskup Chełmiński... (list pasterski z 4. 2. 1898 r.). Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. Duża 4-ka. Str. 12. Takież listy past. corocznie.

Obrządki kościelne przy konsekracyi biskupiej. Na dzień i pamiętkę konsekracyi i in-tronizacyi Najprzew. Biskupa Chełmińskiego X. Dr. Augustyna Rosentretera w katedrze Pelplińskiej, d. 9 Lipca 1899. Na ost. (4) str. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 21×14 cm.

List Pasterski Biskupa Chełmińskiego X. Augustyna ... wydany w dzień konsekracyi 9 lipca 1899. r. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 4. Str. 11. Takież Listy co roku prawie.

Leon, sługa sług Bożych ... (encyklika papieska o roku jubileuszowym) oraz list paster-

ski biskupów niem. 23. 8. 1899. Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. Str. 6 w 4-ce.

Karta wpisowa i Ustawy dla Bractwa Najświętszej Maryi Panny Nieustającej Pomocy i świętego Alfonsa Maryi Liguorego w kościele parafialnym śś. Piotra i Pawła w Lembargu kanonicznie zaprowadzonego ... 4 maja 1900 r. i do Arcybractwa w Rzymie agregowanego. Czcionkami E. Michałowskiego, Pelplin. 15×10 cm. Str. 23.

Książeczka Jubileuszowa na Jubileusz trwający w diecezji chełmińskiej na uroczystość ... 1901 r. Przez księdza diecezji Chełmińskiej. Pelplin. Nakładem księgarni E. Michałowskiego. 1901. 12×9 cm. Str. 63. Ułożył ks. Ograbiszewski.

Próby nauki katechizmowej, mianowicie dla przygotowania dzieci do pierwszej spowiedzi i komunii św. Odbitka z „Przyjaciela Dzieci“. dodatku do „Pielgrzyma“. Pelplin. Nakładem i czcionkami E. Michałowskiego. 1901. 8. Str. 548. Autorem X. Schwanitz, kanonik, regens seminarjum. Nowe wydanie, zastosowane do nowego katechizmu 1912 r. i 1917 r.

Powszechnego Jubileuszu w Rzymie, odbytego R. P. 1900 do całego świata katolickiego rozciągnięcie (wraz z rozporządzeniem bpa chełmińskiego 1901 r.). Czcionkami E. Michałowskiego w Pelplinie. 28×22 cm. Str. 10.

Śpiewy na 25-letni jubileusz godności Papieżstwa Ojca św. Leona XIII (1878—1903). Czcionkami Drukarni i Księgarni G. m. b. H. Pelplin 17×11 cm. Str. 8. Zawiera 5 pieśni. (Autorem ś. p. ks. Szczepan Keller).

Jad człowieczy gorszy od jadu żmii i padalca czyli przekleństwa i złorzeczenia co znaczą i co płacą. Ludowi naszemu do rozważania podał ks. Szczepan Keller. Drugie wyda-

nie. Pelplin. Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni T. z o. p. 1903. 12. Str. 95. Raczej trzecie wydanie. Pierwsze w Chełmnie 1864. (Rocz. T. Nauk. Tor. XVI 20) drugie w Galicji (Pielgrzym 1872 str. 351).

Książeczka Jubileusza ku czci Niepokalanie Poczętej Najśw. Maryi Panny na Jubileusz nadzwyczajny ... z powodu 50-tej rocznicy ogłoszenia dogmatu o Niepokalanem Poczęciu. Przez księdza dycjezyi chełmińskiej. Pelplin. Drukiem i nakładem Drukarni i Księgarni 1904. Str. 64. 16°. Autorem ks. Ograbiszewski.

Encyklika Jego Świątobli. Piusa X Papieża z dn. 2 lutego 1904 r. Czcionkami drukarni „Pielgrzyma“ w Pelplinie Str. 12 in. 4.

Cennik książek, znajdujących się na składzie w księgarni „Pielgrzyma“ w Pelplinie. Z drukarni „Pielgrzyma“ w Pelplinie. Str. 32 in. 8.

Wybór najużywanych pieśni kościelnych, wyjętych ze „Zbioru pieśni nabożnych katolickich.“ Pelplin. Drukiem i nakładem Drukarni i Księgarni Tow. z ogr. por. 1905. 17×12 cm. Str. 256. Zebrał ks. dziekan dr. Wolszlegier. Nowe wydanie 1926.

Odczyty dla Towarzystw polskich. Organ Związku Towarzystw Ludowych w Prusach Zachodnich. Miesięcznik wychodzi od r. 1904 w drukarni i pod odpowiedzialną redakcją Pielgrzyma w Pelplinie. 16 str. w 8-ce. Nr. 4 z r. 1908 (rok VI) ma str. 29—36, nr. 11 z r. 1923 (XI) str. 163—174. Wydawnictwo wznowiono 1927, piąty zeszyt w wrześniu r. 1928.

Kłosa. Organ Związku Kółek rolniczych zachodnio-pruskich. Szczęść Boże! Na ost. str.: Za redakcyę odpowiesz. Ignacy Wieczorek w Pelplinie. Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni, Tow. z og. por. w Pelplinie, 32×24 cm. Str. 8. Miesięcznik ten wychodził od zało-

żenia swego 1908, 1. paźdz. w Pelplinie jeszcze w r. 1909 (nr. 21).

Pelpliński Kalendarz Maryański. Wychodzi co roku od 1908 — 1927: „Pielgrzym“ Kalendarz Maryański. Drukiem i nakładem Drukarni i Księgarni „Pielgrzym“ w Pelplinie. 4-ka. Str. 96.

Zbiór najciekawszych powieści i opowiadań dla ludu polskiego. Zeszyt pierwszy. Pelplin. Drukiem i nakładem wydawnictwa „Pielgrzym“. 1928. 30×24 cm. Do r. 1913 wyszło 11 zeszytów po 30 str. Był to bezpłatny dodatek do Pielgrzyma.

Listownik praktyczny dla rolników, kupców, przemysłowców, ich pomocników i robotników. Wydał „Pielgrzym“. Pelplin. Drukiem i nakładem Wydawnictwa „Pielgrzym“. 1909. Str. 64. 22×15 cm. Autorem Konstancy Kościński.

Nabożeństwo żałobne. Obrzędy kościelne: wigilie, śpiewy i modlitwy przy pogrzebie osób dorosłych, oraz inne nabożeństwa, modlitwy i pieśni za dusze w czyśćcu cierpiące. Zebrał ks. Józef Bielicki, kapłan dyecezyi chełmińskiej. Pelplin. Drukiem i nakładem Wydawnictwa „Pielgrzym“. 1910. Str. 141. 18×12 cm.

Krótkie żywoty kilku świątobliwych i zasłużonych kapłanów dyecezyi chełmińskiej. (Osmański, Pokojski, Kręcki, Dąbrowski, Knast, Keller). Zestawił i uzupełnił ks. G. Pobłocki. Pelplin. Drukiem i nakładem księgarni „Pielgrzym“. 1911. Str. 100 w 8-ce. Odb. z Pielgrz.

Podręcznik do nauki śpiewu, przeznaczony dla dzieci, uczęszczających na naukę do 1-szej Komunii św. Zawiera najużywawsze pieśni kościelne, msze św. i litanie. Zestawił Ks. prob. A. Kupczyński. Pelplin. Drukiem i nakładem

Wydawnictwa „Pielgrzyma“. 1912. Str. 127. 17×12 cm.

Organista. Organ Związku towarzystw organistowskich na Prusy Zachodnie. Rok I. Pelplin, w lipcu 1912. Nr. 1. Na ost. str.: Odpowiedzialni: Za dział wykładowy org. Tomaszewski w Czersku, za harmonję i śpiew Pater w Toruniu, za dział historyczny i kronikę Frydrychowski w Nowem. Drukiem i nakładem Wydawnictwa „Pielgrzyma“ w Pelplinie. 23×15 cm. Str. 14. Wychodzi miesięcznie. Już nr. 2 r. 1912 ma w tytule zmianę: „...organistowskich na dyecezyę chełmińską“. Nr. 7—8 wyszedł w sierpniu 1913 (str. 81—100).

Ustawy wyborcze dla Prus Zachodnich Wschodnich i Pomorza (Pommern). Czcionkami drukarni „Pielgrzyma“. Str. 23. 16×10 cm.

Gazeta Chojnicka. Pismo katolicko-polskie dla ludu polskiego w zachodnich powiatach Prus Zachodnich i sąsiedniego Pomorza. Pierwsze numery wychodziły pod redakcją i w drukarni Pielgrzyma, nakładem Stan. Owsianego w Chojnicach, wraz z 3 dodatkami Niedziela, Niwa i Opiekun dzieci. Rok I. nr. 1. Chojnice 2 kwietnia 1912. Numer okazowy drukowany w Pelplinie 15 marca 1912. Wychodziła G. Ch. trzy razy tygodniowo.

List Past. biskupów niem. z okazji 1500-lecia edyktu medjolańskiego 1913 r. 4 str. w 4-ce. (bez m. dr., lecz w Pelpl.).

Takiż list past. wzywający do walki przeciw niemoralności publicznej 20. 8. 1913. Z drukarni „Pielgrzyma“ w Pelplinie. Str. 7 w 4-ce.

Chwała Najświętszej Maryi Panny w dyecezyi chełmińskiej. Część pierwsza. Kościoły i kaplice zbudowane pod wezwaniem Najśw. Maryi Panny. Opracował ks. dr. Romuald

Frydrychowicz. Pelplin. Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni T. z o. p. 1915. 8-ka. Str. 118.

Modlitwy do Mszy świętej z katechizmu zestawil dla dzieci i doroslych ksiazdz dyecezyi chełmińskiej. Pelplin. Drukiem i nakładem Wydawnictwa „Pielgrzyma“. 12×9 cm. Str. 22. Autorem ks. Jan Nep. Zakryś. 1916 r.

Wykaz przyjęcia do Stowarzyszenia św. Bonifacego i Wojciecha w dyecezyi Chełmińskiej. Na ost. (4) str. Imprimatur z r. 1900 oraz: Wydanie ósme z r. 1917. Czcionkami drukarni „Pielgrzyma“ w Pelplinie. 16×10 cm.

Pieśń żołnierzy Polaków. (Serdeczna matko, opiekunko świata). Ułożona w rowach strzeleckich w r. 1915. Pelplin 1917.

List Pasterski Arcybiskupów i Biskupów Rzeszy Niemieckiej z 1. 11. 1917. Na ost. (10) str. Czcionkami Drukarni i Księgarni T. z o. p. w Pelplinie. Duża 4-ka.

Niżej podpisani Arcybiskupi i Biskupi witają naszych powracających z pola katolickich żołnierzy (1 niedz. adwentu 1918). Drukarnia i Księgarnia, Pelplin. Str. 2 w 4-ce.

List past. biskupów niem. protestujący przeciw rozdziałowi kościoła od państwa 24. 12. 1918. Drukarnia i Księgarnia, Pelplin. Str. 4 w 4-ce.

List. past. bpa Augustyna (24. 2. 1919 — kolekta na rzecz jeńców) Drukarnia i Księgarnia, Pelplin. 2 str. w 4-ce. Toż po niem.

Śpiewnik Narodowy zawierający najulubieńsze pieśni narodowe i ludowe. W dodatku pieśni religijne. 1919. Str. 224 w 16-ce.

Ustawy Koła Międzypartyjnego. Pelplin. Czcionkami Drukarni i Księgarni, T. z o. p. 1919. Str. 8 w 8-ce.

Głos Ludu wychodził nakładem Drukarni i Księgarni 1. 10. 1919—20.

Dziennik Tczewski (obecnie „Goniec Pomorski”), drukuje się od 1. 10. 1919 częściowo w Pelplinie, częściowo w drukarni filjalnej tczewskiej.

Deklamacje dla dorosłych, młodzieży i dzieci stosowne na obchody narodowe oraz zebrania Towarzystw. 1920. Str. 54 w 8-ce.

List Pasterski. Augustyn z zmił. B... biskup chełmiński... (z okazji wejścia w życie traktatu wersalskiego; d. 9. 2. 1920). Str. 1: „Któż nie uzna przy odrodzeniu Polski oczywistego działania Bożego? Co przed 150 laty państwa ościenne rozdarły to znowu złączyła Opatrzność Boska posługująca się stworzeniami i wskrzesiła zjednoczone i niezależne państwo. Nic dziwnego, że Polacy, którzy przechodzili przez długie lata różne cierpienia i udręczenia, teraz niekłamaną radością radują się z powodu odzyskanej wolności i niezależności. Oby Polska oddała Bogu dług wdzięczności przez to, że będzie, jak dawniej, przedmurzem Chrześcijaństwa na Wschodzie!” 4 str. w 4-ce Toż po niem.

Program Związku Ludowo-Narodowego uchwalony przez Zjazd Związku w dniach 26 i 27 października 1919 w Warszawie. Pelplin. Nakładem Związku Ludowo-Narodowego byłej dzielnicy pruskiej. Czcionkami jak wyżej. 14 str.

Najważniejsze zasady pisowni polskiej zastosowane do potrzeb Prus Królewskich. Opracował ks. dr. Nowicki, nauczyciel przy Collegium Marianum w Pelplinie. Pelplin. Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni T. z o. p. 1919. Str. 16 w 8-ce.

Orędownik starostwa tczewskiego Od r. 1920.

Orędownik starostwa gniewskiego. Od r. 1920.

Rocznik sześćdziesiąty trzeci: Urzędowy Dziennik Kościelny dla dyecezyi chełmińskiej. Nr. 1. Poniedziałek 9-go lutego 1920. Amtliches Kirchenblatt für die Diözese Culm. Tekst pol. obok niem. 4-ka. Nakładem Biskupiego Generalnego Wikarjatu w Pelplinie. Czcionkami Drukarni i Księgarni T. z o. p. w Pelplinie. Od czerwca tegoż roku tytuł: Urzędowy Orędownik Kościelny dla dyecezyi... Jęz. niem. w tyt. i tekście do czerwca 1922, w tytule samym do września 1923. Roczniki następne do 1928 w tejże drukarni tłoczone.

Podania ludowe na Pomorzu z czasów wojen Napoleońskich po większej części zebrane przez uczniów Collegium Marianum w Pelplinie. Wydał i objaśnił ks. dr. Romuald Frydrychowicz. Pelplin. Czcionkami Drukarni i Księgarni „Pielgrzyma“. 1922. Str. 83 w 16-ce.

Directorium Divini Officii et Missarum in usum universi Cleri Dioecesis Culmensis Auctoritate et Mandato Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Augustini Rosentreter Dei Miseratione et Sedis Apostolicae Sedis Gratia Episcopi Culmensis... editum pro anno MCMXXII. Pelplini. Drukarnia i Księgarnia „Pielgrzyma“ 1922. Str. 64 + 44 w 8-ce. Tamże i następne dyrektorja z odpow. zmianami do r. 1929.

Na setną rocznicę przeniesienia stolicy biskupiej z Chełmży do Pelplina dnia 3 sierpnia 1824. Napisał ks. dr. Frydrychowicz 1924. 8-ka. Str. 61.

Książeczka Jubileuszowa 1925 i 1926. Sr. 88.

Ks. Bolesław Szeffs: O czystość i sprawność mowy polskiej. Pelplin (Pomorze) Drukarnia i Księgarnia T. z o. por. 1926 r. Str. 108.

Ks. Wł. Karpiński, Żywot św. Rocha i cześć jego w Polsce. Na pamiątkę 600 rocznicy. 1927. Str. 80.

Klejnot-Turski, Almanach Żeglarza Polskiego. 1927—28. Str. 100.

Barczyński-Tczew, Tajemnica wysokich zarobków. Austin, tłum. Bortnowski. 1927. Str. 83.

List Pasterski na Post 1927 r. Pelplin. Drukarnia i Księgarnia T. z o. por. Str. 8. (Toż po niem.).

Collegium Marianum w Pelplinie. Od założenia Zakładu aż do jego zamienienia na progimnazjum (1836—1858). Z jednym planem i kilku ilustracjami napisał ks. prałat Dr. Frydrychowicz. Pelplin 1928. Str. 240.

Ks. Bolesław Szeffs. Odpowiedź na ocenę mej książki: „O czystość i sprawność mowy polskiej“ (Pelplin - Pomorze, Drukarnia i Księgarnia, Tow. z ogr. por: 1926 r.) w czasopiśmie „Język Polski“ VIII 2 (Kraków). Oceniacz: Profesor Z. Klemensiewicz w Krakowie. Pelplin (Pomorze). Drukarnia i Księgarnia, T. z o. p. 1928 r. Str. 9 w 16-ce.

Zbiór ustaw Diecezji Chełmińskiej na tle Kodeksu Prawa Kanonicznego. Drukowano jako manuskrypt. Pelplin. Drukarnia i Księgarnia T. z o. odp. 1928. Str. 146 w większej 8-ce.

Ks. Alfons Mańkowski, Anna z Bardzkich Karwatowa. Zarys życia i prac literackich. Pelplin 1928. Nakładem i czcienkami Księgarni i Drukarni T. z o. p. 8-ka. Str. 42.

Diecezja Chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny z mapą. Pelplin 1928. Nakładem

Kurji Biskupiej. Drukiem Drukarni i Księgarni „Pielgrzyma“. 8°, str. 851.

Nowy Ilustrowany Przewodnik po Pelplinie. Napisał ks. prałat dr. Romuald Frydrychowicz. Drugie zmienione wydanie. Nakładem autora. Czcionkami Drukarni i Księgarni T. z c. por. w Pelplinie. 1928. Mała 8-ka, str. 164. Pierwsze wydanie około 1897 drukiem S. Buszczyńskiego w Toruniu.

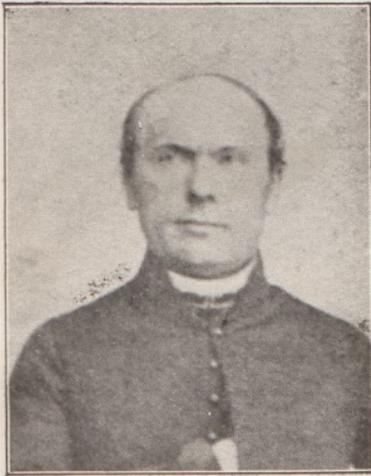
List Pasterski na Post 1928 r. Pelplin. Drukarnia i Księgarnia T. z o. por. Str. 8. (Toż po niemiecku). Taki sam na Post 1929 r.

Śpiewnik Kościelny dla Diecezji Chełmińskiej, przeznaczony szczególnie dla młodzieży szkolnej, wydał X. Jan Wiśniewski, dyr. chóru katedr. w Pelplinie. — Nakładem i czcionkami Drukarni i Księgarni „Pielgrzym“ w Pelplinie 1928. — 8° — str. 159.

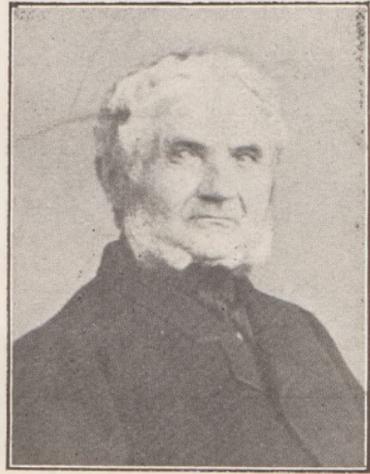
Statuta synodi dioecesanæ Culmensis Pelplini ab Illmo ac Rmo D. Episcopo Stanislao W. Okoniewski habitae A. D. 1928 diebus 27, 28, 29 Decembris. Pelplini. Sumptibus Curiae Episcopalis. Typis „Drukarnia i Księgarnia“ Sp. z o. p. 1928. Większa 8-ka, str. 237.

Nr. 1. Styczeń. Rok 72. Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej (dawniej Orędownik Kościelny). Pelplin. Nakładem Kurji Biskupiej w Pelplinie. Czcionkami Drukarni i Księgarni, Sp. z c. p. w Pelplinie. Większa 8-ka. Str. 72. Każdy numer zawiera 1) zarządzenia Władzy Kościelnej, 2) rozprawy naukowe i recenzje.

X. Szczepan Keller,
założyciel główny,
pierwszy wydawca i redaktor
„Pielgrzyma“. († 1872)

Jan Nepomucen Roman,
założyciel księgarni
„Pielgrzyma“ († 1892)

Stanisław Roman,
założyciel drukarni i wydawca
„Pielgrzyma“
(† 1913)

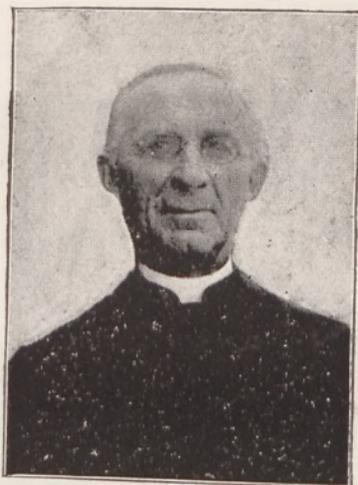
**Anna z Amortów
Romanowa,**
żona Stanisława, od 1920—1923
współpracowniczka
„Pielgrzyma“ († 1927)

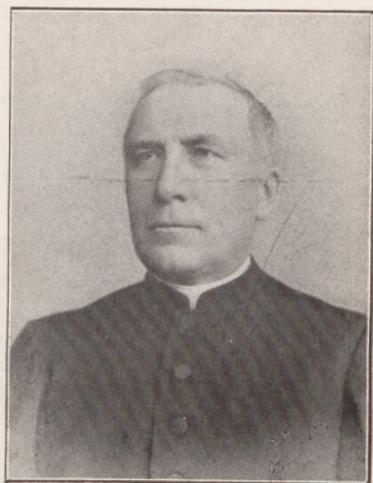
Edward Michałowski,
właściciel drukarni i księgarni
„Pielgrzyma“ (1883—1903)
(† 1905)

X. Stanisław Kujot,
długoletni współpracownik
„Pielgrzyma“ i zasłużony
prezes Tow. Nauk. w Toruniu
(† 1914)

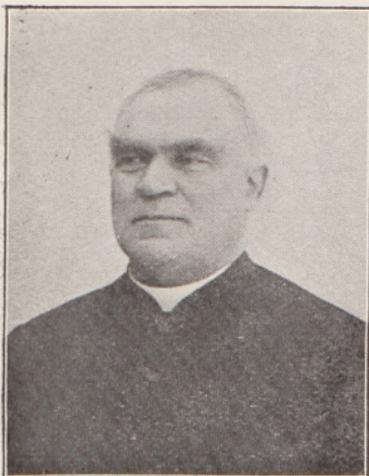
X. Gustaw Pobłocki,
współpracownik „Pielgrzyma“
i autor cennych „Żywotów
zasłużonych kapłanów“ († 1916)

**X. kanonik Dr. Julian
Pobłocki,**
proboszcz chełmiński,
współpracownik „Pielgrzyma“
(† 1915)

Franciszek Nierzwicki z Więków,
długoletni korespondent „Pielgrzyma”
i zasłużony działacz narodowy († 1903)

X. Ignacy Ograbiszewski,
profesor „Collegium Marianum”,
współpracownik „Pielgrzyma”,
i redaktor „Krzyża” († 1913)

X. Jan Zieliński,
profesor „Collegium Marianum”,
współpracownik „Pielgrzyma”,
(† 1927)

X. Ignacy Zieliński,
profesor „Collegium Marianum“,
współpracownik „Pielgrzyma“
(† 1881)

X. Jakób Fankidejski,
autor „Utraconych kościołów“,
„Obrazów cudownych“ i „Klasz-
torów Żeńskich“ wydanych
w komisie księgarni Romana
(† 1883)

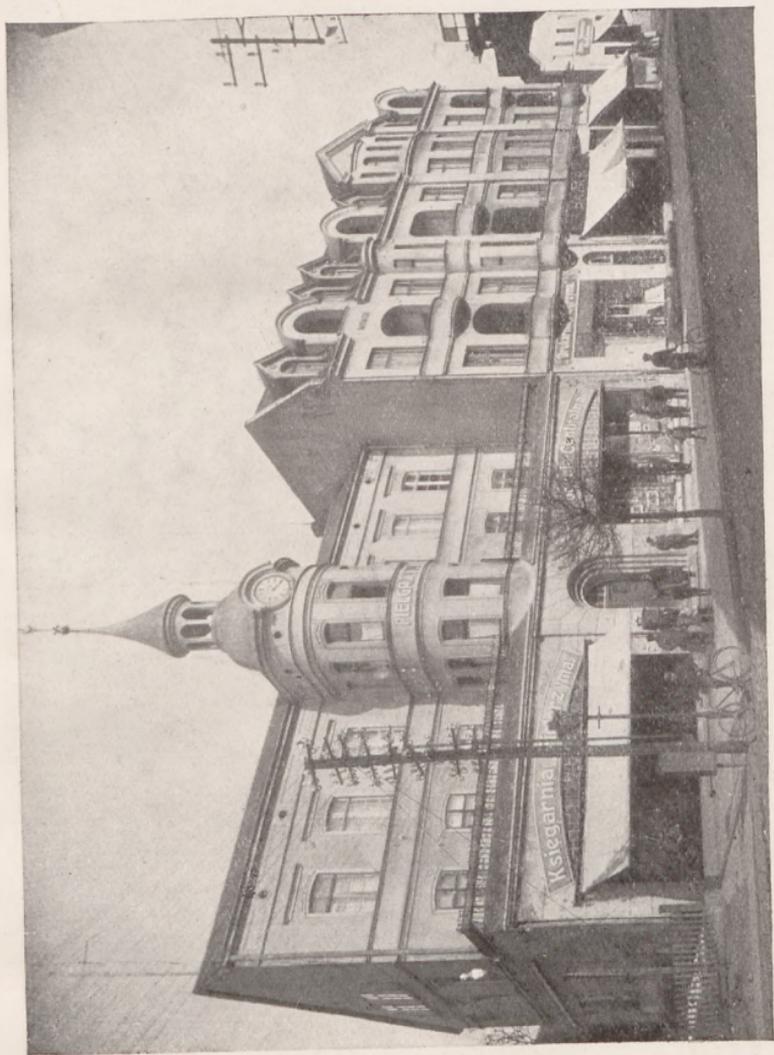
(podobizna z czasów akademickich)

X. Dr. Leon Nelka,
były redaktor „Pielgrzyma“
i zasłużony prezes
Rady Nadzorczej Spółki
(† 1926)

X. Dr. Antoni Wolszlegier,
proboszcz piątkowski,
zasłużony prezes
Rady Nadzorczej Spółki
(† 1922)

**Drukarnia i Księgarnia Spółka z o. p. w Pielplinie
(Wydawnictwo „Pielgrzym”) po przebudowie w r. 1912**

Wydawnictwo „Gońca Pomorskiego“ w Tczewie
(Filja Drukarni i Księgarni, Spółki z ogr. odp.)

Nie pożyczają się do

domu
BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
GDAŃSK

I 101409

ZBIORY SPECJALNE

~~Informacja Naukowa~~

~~• BIBLIOTEKA
UNIwersytecka
GDAŃSK~~

~~NB~~

~~4.2.3.1~~

~~MAN KOWSK~~

AMERICAN UNIVERSITY
LIBRARY
440 MICHIGAN AVENUE, N.W.
WASHINGTON, D.C. 20002